

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra praktické teologie

Bakalářská práce

Problematika rozvodu manželství ve vztahu k dítěti z pohledu sociálního pracovníka

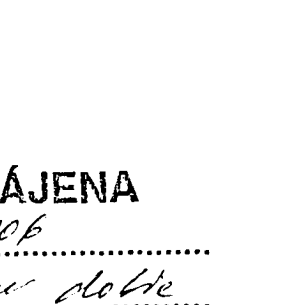
Vedoucí práce: Mgr. Lucie Zapletalová

Autor práce: Vendula Edlová

Studijní obor: Sociální a charitativní práce, prezenční studium

Ročník: III.

2006

DPT/BP OBHÁJENA
dne: 7. 6. 2006
s klasifikací: velmi dobře
Podpis referentky: P. Ch

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Benedikta Kolbová

**Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Lucii Zapletalové,
za cenné rady, připomínky a odborné vedení práce.**

Obsah

Úvod	6
1 Rozvod	8
1.1 Dnešní právní úprava rozvodu	8
1.1.1 Opatrovnické řízení	8
1.1.2 Rozvodové řízení	12
1.2 Kolizní opatrovník	15
1.2.1 Úloha kolizního opatrovníka	16
1.2.2 Práce kolizního opatrovníka s dítětem	17
1.2.3 Kritéria pro posuzování kvality výchovných schopností rozvádějících se rodičů	19
1.3 Druhy porozvodové péče	21
1.4 Bránění ve styku	24
2 Reakce dětí na rozvod	30
2.1 Změna chování dítěte	30
2.1.1 Změna ve vztahu k rodině	30
2.1.2 Rozdíly podle věku	31
2.2 Změna emocí dítěte	33
2.3 Následky rozvodu u dítěte	35
2.3.1 Špatná školní výkonnost dítěte	36
2.3.2 Rušení vztahů k širší rodině	36
2.3.3 Stres z nového partnera	37
2.4 Problémy spojené s přijetím nového partnera	37
2.5 Nevlastní sourozenci	38
2.6 Přání dětí ve vztahu k rozvádějícím se rodičům	40
2.7 Doporučení pro rodiče jak se chovat po rozvodu k dítěti	41
3 Práce s dětmi z rozvedených rodin	44
3.1 Individuální poradenství	44
3.2 Práce v dětských skupinách	46

4	Rozvodová terapie	49
4.1	Terapie v předrozvodovém období	49
4.2	Rozvodové období	50
4.3	Porozvodové období	50
	Závěr	52
	Seznam literatury	55
	Abstrakt	57
	Abstract	58

Úvod

V dnešní době je stále více manželství, která končí rozvodem a možná i proto je stále více partnerů, kteří raději manželství neuzavírají a zůstávají spolu, jak se lidově říká „na psí knížku“.

Ve své práci se zabývám problematikou rozvodu z více důvodů. V první řadě se domnívám, že je to aktuální téma, protože se stále zvyšuje počet takto končících manželství a problémy spojené s rozvodem se prolínají do mnoha oblastí lidského života i do mnoha odborných profesí. Takovým největším důvodem pro napsání práce na toto téma ale je, že jsem již na podobné téma psala absolventskou práci na VOŠ v Domažlicích v roce 2003, ve které jsem se i v praktické části věnovala práci kolizních opatrovníků. Dovolím si říci, že se mi v teoretické části podařilo vytvořit takového malého průvodce rozvodem. Už v té době jsem se chtěla zmínit o dopadech rozvodu na děti, ale bohužel mi to rozsah práce nedovoloval. Právě z tohoto důvodu jsem se rozhodla ve své bakalářské práci na toto téma navázat a věnovat se v ní právě problematice, která se vztahuje při rozvodu k dítěti. Sociální pracovníce v roli kolizního opatrovníka, v případě, že se rodiče nedokáží dohodnout na výchově a výživě nezletilého dítěte po rozvodu, podává u opatrovnického soudu návrh na výchovu a výživu dítěte po rozvodu. Svým návrhem vlastně poukazuje na rodiče, který se jí zdá být vhodnější pro další výchovu dítěte. Než k tomuto návrhu dospěje, je to spojeno se získáním velkého množství informací, které sociální pracovníce potřebuje k sestavení svého návrhu. Domnívám se, že sociální pracovníce v roli kolizního opatrovníka si musí být vědoma z jakými pocity se dítě potýká, jakým způsobem může dítě reagovat a v neposlední řadě jakým způsobem má s dítětem jednat v určitém věku a rozpoložení. Měla by mít také přehled o zařízeních a odbornících, kteří se věnují dětem, ale i dospělým, kteří se nějakým způsobem vyrovnávají s rozvodem a potřebují v této situaci odbornou pomoc, z důvodu případného odkázání na tyto instituce.

Jako cíl této práce jsem si stanovila vytvoření přehledného textu, týkajícího se rozvodu manželství s konkrétním zaměřením na problematiku rozvodu ve vztahu k dítěti. Cílem této práce je seznámení s náplní práce kolizního opatrovníka, který hraje při rozvodu ve vztahu k dítěti klíčovou roli v opatrovnickém řízení, v případě kdy se rodiče nejsou schopni mezi sebou domluvit na výchově a výživě dítěte po rozvodu. Mým cílem je předložení práce, jež kompletně informuje o okolnostech, které se při rozvodu dítěte týkají. A pokud by tato práce byla prvním materiálem, který by se dostal do rukou nového kolizního opatrovníka, ale

i někoho jiného, měla by být dostačující k tomu, aby ho seznámila se základními informacemi o rozvodu a hlavně s problémy, které se vážou k pojmům dítě a rozvod. Chci také poukázat na možnosti práce s dětmi z rozvádějících se rodin a vytvořit přehled míst v Jihočeském kraji, kde se těmto dětem věnují. Jako formu práce k dosažení cílů jsem si zvolila převážně teoretické studium literatury a jiných zdrojů, případně čerpání informací z praktických zkušeností a znalostí kolizních opatrovníků z praxe.

Práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol, které jsou dále členěny na menší podkapitoly. V úvodní kapitole se věnuji definování rozvodového procesu, s upozorněním na hlavní změny, které nastaly s přijetím novely Zákona o rodině č. 94/1998 Sb. Je zde rovněž popsána práce kolizního opatrovníka, kterého pokládám za velmi důležitou osobu v opatrovnickém řízení, protože právě ten má na starosti hájení práv a zájmů dítěte. Pokud je práce kolizního opatrovníka kvalitní a na profesionální úrovni, má možnost navést celý průběh rozvodu tím správným směrem. V této kapitole uvádím i druhy porozvodové péče a problém bránění ve styku s rodičem který nemá dítě ve výhradní péči. Jsou to dvě věci, které jsou s rozvodem velmi úzce spjaté a je nutné věnovat jim část této práce. Druhou kapitolu pokládám za stěžejní. Zabývám se v ní samotnými reakcemi dítěte na rozvod, ať už je to změna chování, změna emocí. Ale rovněž některými následky rozvodu na dítě, přijetím nového partnera a nevlastních sourozenců. Uvedla jsem zde doporučení rodičům jak se chovat po rozvodu k dítěti, aby nedocházelo ke zbytečnému zhoršování situace v rodině, stavu dítěte a nepřiměřeným konfliktům mezi rozvádějícími se rodiči a dětmi. K této podkapitole se rovněž vážou přání dětí k rozvádějícím se rodičům. Třetí kapitola je věnována odborné práci s dětmi z rozvedených rodin. Domnívám se, že v ČR není tento druh práce příliš v povědomí lidí a mnozí rodiče, i někteří sociální pracovníci, o této možnosti pro děti ani nevědí. Poslední kapitolu o rozvodové terapii jsem rozdělila na podkapitoly věnující se terapii v předrozvodovém, rozvodovém a porozvodové období. Pokládala jsem za nutné zde toto téma zpracovat, jelikož se k problematice dětí a rozvodu rovněž úzce váže. Někdo může říci, že se to týká převážně rodičů, ale právě ve chvíli kdy se i rodič dokáže vyrovnat s rozvodem, odráží se jeho spokojenost a zlepšený psychický stav i do života dítěte.

S prací kolizních opatrovníků jsem měla možnost seznámit se osobně a patří jim můj obdiv. V mnoha případech se setkávají s nevolí rozvádějících se rodičů, protože přeci jenom jsou cizí lidé, kteří se snaží nahlédnout do soukromí jiných lidí. Na sestavení návrhu a na šetření případu mají v mnoha případech minimum času a i přesto se snaží nic nezanedbat a uhájít tak práva a zájmy dítěte, kterého zastupují.

1 Rozvod

Ať už si pod slovem rozvod představíme zánik manželství, partnerství nebo rozpad rodiny, skoro vždy je to slovo spojené s negativními pocity. Snad všichni snoubenci, kteří uzavírají manželství jsou přesvědčeni, že rozvod se jich nebude týkat a manželství bude krásné, plné lásky a bude trvat až do smrti. Opak je však pravdou. Podle statistických údajů se ukazuje, že v ČR se počet rozvedených manželství stále zvyšuje.

Pokud bychom měli uvést definici rozvodu, dá se říci, že se jedná o situaci, kdy je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že se již neočekává obnovení manželského soužití a jeden z manželů podá návrh na rozvod manželství. Rozvod je proces odehrávající se před soudem a je zakončen rozsudkem. Právně je ošetřen v Zákonu o rodině č.94/1963 Sb.

1.1 Dnešní právní úprava rozvodu

Rozvodem manželství se zabývá Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., který prošel zásadní změnou po novele účinné od 1. srpna 1998 (Zákon o rodině č. 91/1998 Sb.). V této novele zůstala zachována zákonná úprava rozvodu, kde je dána podmínka, že účastníci rozvodu jsou povinni prokázat soudu existenci tzv. kvalifikovaného rozvratu manželství a příčiny rozvratu.

Co však tento zákon umožnil jako novinku, byla možnost, aby se rozvádějící manželé mezi sebou dohodli ve všech bodech, které určuje zákon o rodině a tím nemuseli dokazovat kvalifikovaný rozvrat a jeho příčiny. Pokud se manželé dohodnou, soud považuje manželství za trvale rozvrácené a manželství rozvede. Po novele zákona bylo také rozvodové řízení rozděleno do dvou fází a to opatrovnického a rozvodového řízení. Další výraznou novinkou v Zákoně o rodině týkající se rozvodu se stala možnost společné a střídavé výchovy nezletilého dítěte.

1.1.1 Opatrovnické řízení

Jak bylo již uvedeno, opatrovnické řízení je první fází rozvodu. Jedná se o řízení u opatrovnického soudu kde se projednává péče o nezletilé děti po rozvodu. Opatrovnické

řízení probíhá vždy před rozvodovým řízením a platí podmínka, že soud může v rozvodovém řízení vyhlásit rozsudek až tehdy, kdy je opatrovnické řízení pravomocně skončeno (žádný účastník nemůže podat odvolání) tzn., že rozhodnutí o úpravě poměru nezletilých dětí po dobu po rozvodu nabylo právní moci.

„Opatrovnické řízení je odborně označeno jako řízení o výkonu rodičovské zodpovědnosti k nezletilému či nezletilým dětem“¹

Toto řízení může být zahájeno:

a) bez návrhu: takové řízení většinou zahajuje soud na podnět orgánu sociálně právní ochrany dítěte (OSPOD). Stává se to v případě, kdy rodiče dítěte spolu nežijí a nejsou dohodnuti na úpravě výchovy a výživy dítěte.

b) na návrh: tento návrh podává jeden z rodičů nezletilého dítěte.

Pokud spolu rodiče nežijí a nejsou schopni se dohodnout, je možno úpravu výchovy a výživy nezletilého dítěte stanovit jak pro dobu trvání manželství, tak pro dobu po rozvodu.

Návrh na zahájení opatrovnického řízení se podává u soudu, v jehož obvodu má nezletilé dítě své bydliště. Návrh musí obsahovat: označení, kterému soudu je adresován, označení toho, kdo návrh činí, a těch, kterých se řízení dále týká (jméno, příjmení a bydliště všech účastníků řízení - dítěte, matky, otce), vylíčení rozhodných skutečností (údaje o manželství, popis rodinné situace, údaje o dětech narozených z manželství případně osvojených, údaje o zaměstnání a výši příjmů), „petit návrhu“ (návrh jak by měl soud rozhodnout), datum a podpis navrhovatele. Návrh je třeba vyhotovit třikrát.

K samotnému návrhu by měly být doloženy: oddací list, rodný list nezletilého dítěte, doklady o příjmech rodičů i dávek SSP, doklady o nákladech na školní a mimoškolní aktivity nezletilého dítěte a nakonec také doklady prokazující zvýšené finanční náklady na straně nezletilého dítěte.

Bohumila Průchová v knize *Slušný rozvod* uvádí, že opatrovnické řízení může probíhat dvěma způsoby.

¹ PRŮCHOVÁ, B. *Slušný rozvod*. Brno : Era, 2002. s. 10.

- 1) Rodiče jsou schopni se dohodnout komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak vysoké bude výživné. V takových případech většinou není důvod k soudní úpravě styku nezletilého dítěte s rodičem, neboť rodiče jsou schopni se dohodnout i na této záležitosti.
- 2) Rodiče nejsou schopni se dohodnout na další výchově dítěte a výši výživného. Je tedy jasné, že se nedohodnou ani na styku nezletilého dítěte s druhým rodičem, kterému nebude dítě svěřeno do péče a proto v tomto případě vše upravuje soud. V této situaci je většinou opatrovnické řízení časově delší, protože soud musí mnohem podrobněji vést dokazování a zjišťovat všechny okolnosti důležité pro rozhodnutí o úpravě výchovy a výživy nezletilého dítěte.

Jak bylo již uvedeno, je opatrovnické řízení bráno jako řízení o výkonu rodičovské zodpovědnosti k nezletilému či nezletilým dětem po rozvodu manželství. Jednoduše řečeno opatrovnický soud (pokud se manželé nedohodnou) rozhodne o výši výživného, ale hlavně o druhu porozvodové péče, tedy jak si rodiče rozdělí péči o dítě a jakým způsobem bude upraven styk s druhým rodičem, pokud se bude jednat o výhradní péči jednoho rodiče.

Zde je pravá chvíle krátce se zastavit právě u pojmů úprava styku nezletilého dítěte s rodičem, který nemá dítě ve výhradní péči a výživného. Druhy porozvodové péče budou popsány později, protože se jedná o obsáhlejší téma, které si zaslouží samostatnou kapitolu.

Otázka rozsahu styku nezletilého dítěte s rodičem se samozřejmě řeší pouze v případě, kdy má být dítě po rozvodu svěřeno do výchovy jen jednoho z rodičů a to v případě, že rodiče nejsou schopni se dohodnout.

„Zákon jednoznačně ponechává otázku úpravy styku na mimosoudní dohodě obou rodičů, pouze v případě, že by dohoda nebyla možná, je možné navrhnout úpravu styku ve formě soudního, tedy vymahatelného (vykonatelného) rozhodnutí.“² Z komentáře k zákonu o rodině vyplývá, že by soud měl postupovat přísně individuálně při úpravě styku dítěte s rodičem, kterému nebylo dítě svěřeno do péče (v dnešní praxi převážně otcem). Ve skutečnosti se však nejčastěji setkáváme se standardní úpravou styku „s dítětem do jeho cca 3 let se druhý rodič stýká jedenkrát za 14 dní jeden den v týdnu, po určitou dobu o prázdninách, zatímco u starších dětí je běžný styk po celý víkend. Soudy běžně upravují styk rodiče s dítětem druhý svátek vánoční, pondělí velikonoční, o jarních prázdninách

² PRŮCHOVÁ, B. *Slušný rozvod*. Brno : Era, 2002. s. 21 – 22.

apod.“³ Tato úprava je obecně považována za optimální a to i přesto, že odborníci se k dostatečnosti takového vymezení styku nevyjadřují příliš pozitivně.

Jak už bylo dříve zmíněno, společně s úpravou výchovy nezletilého dítěte se v opatrovnickém řízení řeší rovněž otázka výše výživného. Pokud by jsme chtěli nalézt nějaké přesné tabulky které by nám určovaly např. podle věku, pohlaví výši výživného, hledali bychom marně. Žádné takové tabulky neexistují. Je tomu tak z jednoho prostého důvodu, každý případ se týká někoho jiného a jsou zde jiné okolnosti, je tu tolik možností, že není možné určování výše výživného nějakým způsobem zobecnit. Problematikou výživného by bylo možné se zabývat na mnoha stránkách, ale v této práci jsme si zvolili jako prioritu jiné téma a proto zde pouze uvedeme paragrafy, které se v Zákoně o rodině zabývají otázkou výživného. Jsou to:

§ 50 (úprava výchovy a výživy nezletilého dítěte za trvání manželství)

- (1) Nežijí-li rodiče nezletilého dítěte spolu a nedohodnou-li se o úpravě výchovy a výživy dítěte, může soud i bez návrhu rozhodnout, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.

§ 85 (výživné pro nezletilé děti)

- (1) Vyživovací povinnost rodičů k dětem trvá do té doby, pokud děti nejsou samy schopny se živit.
- (2) Oba rodiče přispívají na výživu svých dětí podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Dítě má právo podílet se na životní úrovni svých rodičů.
- (3) Při určení rozsahu jejich vyživovací povinnosti se přihlíží k tomu, který z rodičů a v jaké míře o dítě osobně pečuje. Žijí-li rodiče spolu, přihlédně se i k péči rodičů o společnou domácnost.

§ 86 (rozhodování o výživném pro nezletilé dítě)

- (1) Nežijí-li rodiče nezletilého dítěte spolu, upraví soud rozsah jejich vyživovací povinnosti nebo schválí jejich dohodu o výši výživného (§ 50).
- (2) Soud postupuje stejným způsobem, žijí-li rodiče spolu, avšak jeden z nich neplní dobrovolně své povinnosti k nezletilému dítěti.

³ CHODĚRA, O. *Partnerství, manželství a paragrafy*. Praha : Grada, 2002. s. 99.

§ 92 odst. 1 (příspěvek na výživu rozvedeného manžela)

- (1) Rozvedený manžel, který není schopen sám se živit, může žádat od bývalého manžela, aby mu přispíval na přiměřenou výživu podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Nedohodnou-li se, rozhodne soud o výživném na návrh některého z nich.

§ 93 odst. 1 (výživné rozvedeného manžela)

- (1) Soud může rozvedenému manželovi, který se porušením manželských povinností na rozvratu manželství převážně nepodílel a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma, přiznat proti jeho bývalému manželovi výživné ve stejném rozsahu, jako je vyživovací povinnost mezi manžely podle § 91 odst. 2

§ 94 (zánik práva na výživné rozvedeného manžela)

- (1) Právo na výživné zanikne, jestliže oprávněný manžel uzavře nové manželství nebo povinný manžel zemře.
- (2) Právo na výživné zanikne též poskytnutím jednorázové částky na základě písemné smlouvy.

§ 96 odst. 1 (hlediska při určení výše výživného)

- (1) Při určení výživného přihlédne soud k odůvodněným potřebám oprávněného, jakož i ke schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům povinného. Při hodnocení schopností, možností a majetkových poměrů povinného zkoumá soud, zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popřípadě zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika.

1.1.2 Rozvodové řízení

Dostáváme se k druhé fázi rozvodu, která následuje po opatrovnickém řízení, a to je fáze rozvodového řízení.

Je to řízení před soudem „které se zabývá již „pouze“ vztahem mezi manžely, tedy zjišťuje onen kvalifikovaný rozvrat, případně další skutečnosti mající vliv na vydání rozsudku o rozvodu manželství.“⁴

⁴ PRŮCHOVÁ, B. *Slušný rozvod*. Brno : Era, 2002. s. 5.

V rozvodovém řízení mohou probíhat tři druhy rozvodů, kterými se budeme ještě dále zabývat v další kapitole. Ať už probíhá jakýkoliv druh rozvodu, musí být zachována „koncepte rozvodu“, která je založena na existenci již zmiňovaného kvalifikovaného rozvratu. Podle zákona o rodině § 24 odst. 1 jde o takový stav, kdy „manželství je tak trvale a hluboce rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití.“⁵ Znamená to, že došlo definitivně k zániku manželského soužití a manželství je pro manžele jen formální záležitostí.

Rozvodové řízení začíná při podání návrhu na zahájení řízení o rozvodu manželství, podaného u soudu věcně a místě příslušného, tzn. u okresního soudu, v jehož obvodu měli manželé poslední společné bydliště v ČR, bydlí-li v obvodu tohoto soudu alespoň jeden z manželů. Není-li tak, je místně příslušný soud v jehož obvodu bydlí žalovaný.

Rozvodové řízení se na rozdíl od opatrovnického řízení hradí. Soudní poplatek za podání návrhu na rozvod manželství platí žalobce a to ve výši 1000 Kč, formou kolkové známky nalepené na písemném originálu návrhu na rozvod manželství.

Všechny typy rozvodu manželství jsou právně řazeny mezi řízení sporné, to znamená, že jeden z manželů je v roli žalobce a druhý žalovaného (do 1. ledna 2001 navrhovatel a odpůrce).

1) **klasický rozvod (sporný)**

U tohoto druhu rozvodu proti sobě stojí dvě strany s rozdílným názorem, jak na příčiny rozvodu, tak na rozvod samotný. Povinností žalobce je, aby popsal vývoj manželství a kde vidí příčiny rozvratu a také aby navrhl nebo předložil důkazy, které by prokázaly existenci kvalifikovaného rozvratu manželství. Soud zde zjišťuje jak samotnou existenci hlubokého a trvalého rozvratu manželství, tak i jeho příčiny. A právě v této chvíli se většinou strhne boj, po kterém se už manželé nejsou schopni domluvit ani na jedné věci.

2) **rozvod dohodou (nesporný, zkrácený, smluvený)**

„V právní úpravě je daná manželům možnost komplexně si upravit zánik manželství a budoucí vzájemné vztahy dohodou a tak na nejmenší možnou míru omezit konfliktní situace mezi rozvádějícími se manžely zejména tam, kde jsou zároveň rodiči nezletilého dítěte. Jedná

⁵ MPSV ČR : *Zákon o rodině č. 91/1998 Sb*

se o zvláštní druh rozvodu, při němž objektivní princip rozvodu zůstává zachován, ale právní úprava zakotvuje právní domněnku, že je dán tzv. kvalifikovaný rozvrat, jestliže manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a druhý manžel se k návrhu připojí.“⁶ Při tomto druhu rozvodu musí být rozvádějící se manželé ochotni komunikovat a mnohdy řešit situace kompromisy. Z toho vyplývá, že dohodnout se na všech otázkách týkajících se rozvodu se mohou jen manželé, kteří se necítí ukřivdění a netouží po pomstě.

Rozvod dohodou je opět řízení sporné a proto i zde je jeden z manželů v roli žalobce. To znamená, že jako první se musí manželé dohodnout kdo bude v roli žalobce a kdo žalovaného. Náležitosti jsou zde stejné jako u klasického rozvodu (návrh podat u místně příslušného soudu a uhradit poplatek). Je zde však jedna zcela zásadní odlišnost, která se vztahuje pouze na rozvod dohodou, a to je společná dohoda manželů na řešení právních následků rozvodu. Jako každý rozvod musí splnit podmínky dané zákonem. Aby mohl být proveden rozvod dohodou, musí být tyto podmínky splněny všechny současně.

Mezi právní následky patří vyřešení otázky výchovy a výživy nezletilého dítěte, vypořádání vzájemných majetkových vztahů mezi manžely po rozvodu, problém bydlení na dobu po rozvodu.

„Podmínky dané zákonem:

- 1) Manželství musí trvat alespoň jeden rok. Tato podmínka musí být splněna ke dni vyhlášení rozsudku o rozvodu manželství.
- 2) Manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí. Pojem nežijí neznamená, že by manželé museli žít odděleně, jde o to, že je narušena podstata manželského společenství po stránce osobní. Znamená to, že manželé mohou žít v jednom bytě, kde mají svůj pokoj, kupují si své jídlo atd., ale nesmějí vést společnou domácnost.
- 3) K návrhu na rozvod manželství se druhý z manželů musí připojit, to znamená, že rovněž žalovaný považuje manželství za trvale rozvrácené a připojuje se k podanému návrhu a zahájenému rozvodovému řízení.
- 4) Řízení opatrovnického soudu je pravomocně skončeno rozsudkem opatrovnického soudu o schválení dohody o úpravě poměrů (výchovy a výživy) nezletilých dětí na dobu po rozvodu.

⁶ HOLUB, M. , NOVÁ, H. *Zákon o rodině a předpisy související*. Praha : Linde, 1998. s. 44.

5) Písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy rozvádějících se manželů.

- smlouvy se musí předložit nejpozději při nařízeném jednání
- soud je neschvaluje, pouze konstatuje, zda byly předloženy a mají veškeré náležitosti
- všechny smlouvy musí mít písemnou formu a úředně ověřené podpisy

Tyto smlouvy nabývají účinnosti až po nabytí právní moci rozsudku o rozvodu manželství.⁷

Rozvodové smlouvy řeší mezi manžely na dobu po rozvodu:

- a) „vypořádání vzájemných vztahů,
- b) úpravu práv a povinností společného bydlení,
- c) případnou vyživovací povinnost mezi manžely“⁸
(tato podmínka je jediná, která nemusí být splněna pro rozvod dohodou).

Pokud jsou tyto podmínky dané zákonem splněny, soud předpokládá, že je manželství natolik rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití, a proto nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede.

3) stížený rozvod

Je ve své podstatě součástí klasického rozvodu. Začne se rozvíjet tehdy, kdy žalobce sice prokáže existenci kvalifikovaného rozvratu manželství, ale žalovaný s rozvodem nesouhlasí. Také prokáže, že se na rozvratu manželství nepodílel, že by mu rozvod manželství způsobil zvláště závažnou újmu a jako poslední prokáže mimořádné okolnosti svědčící pro zachování manželství (zdravotní stav, věk). Při splnění jedné z podmínek soud manželství nerozvede a návrh na rozvod zamítne. Jde však o dočasné zamítnutí, neboť pokud spolu manželé po dobu tří let nebudou žít a podmínky přetrvávají, soud manželství rozvede (§ 24 b).

1.2 Kolizní opatrovník

Každý rodič má ve vztahu ke svému dítěti určitá práva a povinnosti, mezi než mimo jiné patří povinnost zastupovat dítě při právních úkonech, ke kterým není právně způsobilé. Jsou však situace, ve kterých rodič své dítě zastupovat nemůže, a to z důvodu, že dochází nebo by mohlo dojít ke střetu zájmů. K této situaci dochází právě při rozvodu manželství, a proto je dítěti v řízení o určení výchovy a výživy ustanoven kolizní opatrovník.

⁷ Srov. PRŮCHOVÁ, B. *Slušný rozvod* s. 38.

⁸ PRŮCHOVÁ, B. *Slušný rozvod*. Brno : Era, 2002. s. 39.

Kolizním opatrovníkem je ve většině případů stanoven, usnesením příslušného soudu, orgán sociálně právní ochrany dítěte. Tento orgán sídlí na obecních úřadech s rozšířenou působností v místě, v jehož obvodu má nezletilé dítě své bydliště.

1.2.1 Úloha kolizního opatrovníka

Hlavním úkolem kolizního opatrovníka je ochrana práv a zájmů nezletilého dítěte, které v opatrovnickém řízení zastupuje. Pod tímto označením se skrývají rozličné činnosti.

Kolizní opatrovník si ještě před jednáním předvolává oba rodiče, někdy i nezletilé dítě, pokud je to s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost možné, na pohovor. Většinou by se dítě nemělo první schůzky účastnit, protože při prvním setkání se probírá právě možná účast dítěte na dalších setkáních, pokud to kolizní opatrovník považuje za nutné a rodiče s tím souhlasí. Součástí rozhovoru je vyplnění standardizovaného dotazníku, kde se zjišťují iniciály, zdravotní stav, bytové podmínky, další členové domácnosti atd. V samotném rozhovoru se zjišťují mimo jiné osobní data rodičů, vzdělání, zaměstnání, výše příjmů a vztahy mezi jednotlivými členy rodiny. Dále také jestli dochází k jednostrannému ovlivňování dítěte proti jednomu z rodičů, případně amorální nebo asociální chování některého z rodičů, které by mohlo narušit vývoj dítěte, povaha, zájmy, volnočasové aktivity dítěte a jejich financování, prospěch, výchovné problémy, zdravotní stav dítěte a jeho speciální potřeby.

V některých případech kromě pohovoru provádí kolizní opatrovník šetření v místě bydliště. Zde zjišťuje hygienické podmínky, prostor, jaký má dítě k dispozici, zda má vlastní pokoj kde se může nerušeně připravovat do školy atd. Kolizní opatrovník také zjišťuje informace ve škole, kterou dítě navštěvuje, u lékaře atd.

Na základě pohovoru, případně i šetření v rodině musí kolizní opatrovník do jednoho měsíce vypracovat zprávu, „ kterou vždy předkládá opatrovnickému soudu jako vyjádření k řízení zahájenému na návrh některého nebo obou rodičů. Vzhledem ke svému postavení v opatrovnickém řízení kolizní opatrovník stejně jako oba rodiče ve své písemné zprávě

navrhuje soudu vydat takové rozhodnutí, které dle jeho šetření bude nejvíce v zájmu nezletilého dítěte.“⁹

V mnoha případech se právě koliznímu opatrovníku povede rodiče dovést k dohodě o výchově a výživě svého nezletilého dítěte.

1.2.2 Práce kolizního opatrovníka s dítětem

V předchozí kapitole, kde je popsána náplň práce kolizního opatrovníka při zastupování dítěte v opatrovnickém řízení, byl uveden i rozhovor s dítětem. Jedná se o celkem složitý problém.

Je důležité, nakolik se kolizní opatrovník rozhodne dítě do svého rozhodování zapojit. Někteří odborníci se domnívají, že by děti do rozvodového procesu neměly být vůbec zapojeny a o přání dítěte by se kolizní opatrovník měl dozvědět od rodičů, protože ti přeci nejlépe znají své děti i celou situaci. Je však možné, že toto není až tak pravda, hlavně u rozvádějících se manželů, kteří k sobě nechovají zrovna vřelé vztahy, mají jiný pohled a názor na věc a také se v mnoha případech nachází v takovém rozpoložení, že přání dítěte nejsou schopni vnímat a respektovat natolik, aby ho v nezměněné formě tlumočili koliznímu opatrovníkovi. Dítě, pokud je toho rozumově schopné, by proto mělo mít možnost sdělit svoje přání, ale v žádném případě by nemělo být stavěno do pozice toho, kdo se musí rozhodnout pro jednoho z rodičů. Také není dobré, když je dítě svědkem rozhovoru kolizního opatrovníka s rodiči, kteří se nejsou schopni mezi sebou domluvit a dítě je v takovém případě svědkem dalšího vzájemného očerňování.

Jiní odborníci upřednostňují pozvání dítěte na samostatnou schůzku, kde má dítě možnost vyjádřit své přání. Je však nutné, aby dítě koliznímu opatrovníkovi důvěřovalo, aby vědělo, že bude respektovat jeho přání a některé věci nebude rodičům sdělovat a naopak, ty které bude dítě chtít, jim bude tlumočit v nezměněné formě. Je mnoho alternativ a je na kolizním opatrovníkovi, kterou zvolí. Ať už podle své zkušenosti, účelu setkání nebo podle jiných okolností.

Je používána ještě další varianta. Zaměřit schůzku převážně na dítě. Rodiče tak někdy poprvé slyší o pocitech dítěte a o jeho přáních. Dítě má naopak pocit, že mu někdo konečně

⁹ PRŮCHOVÁ, B. *Slušný rozvod*. Brno : Era, 2002. s. 16.

naslouchá a dostane se mu ujištění, že za vztah mezi rodiči nenese žádnou vinu. Při těchto schůzkách je důležité povzbuzovat děti, dodávat jim odvalu, že mohou otevřeně mluvit o svých pocitech a obavách, ale zároveň jim dát najevo, že nemohou rozhodovat o tom, jak se bude situace vyvíjet dál, to že zůstává na rodičích.

„Pokud se děti účastní schůzky v přítomnosti rodičů, je třeba stanovit jasná základní pravidla. Rodiče musí v první řadě uznat, že na schůzce se budou řešit otázky jejich rodičovství, a nikoliv partnerství, že pro děti není dobré slyšet jejich vzájemné obviňování, a proto se před nimi nesmějí hádat a křičet na sebe. Další pravidlo zní, že děti mohou odejít ze schůzky, pokud budou chtít, a že rodiče jim musí naslouchat. Pro zprostředkovatele platí pravidlo, že musí ukončit schůzku v předem stanoveném čase.“¹⁰ Je-li potřeba více času, může být dohodnuta další schůzka.

Nejen kolizní opatrovníci, ale všichni odborníci pracující s dětmi by si měli uvědomit, že každé dítě se nedokáže vyjádřit před cizím dospělým člověkem hned při prvním setkání. Některé dítě může cítit vinu za to co řeklo, může mít také snahu bránit jednoho z rodičů. Mohou mít strach z nastávajících změn, které nemohou ovlivnit a proto se raději uzavírají do sebe, pro jistotu, aby nic nezkazily. Kolizní opatrovník by si měl uvědomit, že dítě možná dosud nemělo možnost mluvit o tom, co si myslí, co cítí a proto by měl předpokládat, že to dítěti může dělat problémy.

Ať už hovoří kolizní opatrovník s dítětem o samotě, ve skupině, nebo v přítomnosti rodičů, neměl by zapomínat, jaký může mít jeho jednání a přístup vliv na dítě. Důležité je při jednání s dítětem přizpůsobit komunikaci jeho věku, dát mu najevo, že vše co nám sdělí, bereme vážně. Hned na začátku mu vysvětlit proč jsme si ho pozvali a co se bude při setkání, ale i po něm dít. Ujistit ho, že to, co nebude samo chtít, se rodiče nedozvědí.

Kolizní opatrovník hájí zájmy dítěte. Proto je důležité, aby se dobře rozhodl, kterého rodiče ve svém návrhu na úpravu výchovy a výživy doporučí jako vhodnějšího. Z tohoto důvodu je také dobré, aby kolizní opatrovník poznal rodinné zázemí, zjistil si jaké vztahy panují v rodině, aby navštívil školu a informoval se o prospěchu a chování dítěte ve škole a v kolektivu.

¹⁰ SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha : Portál, 2004. s. 155.

Každý odborník, který se setkává s dítětem a rodiči při rozvodovém procesu, může přispět svým přístupem ke zmírnění důsledků rozvodu a jejich vlivu na dítě. Může nenásilným způsobem doporučit rodičům, aby svým dětem v této těžké a složité situaci dávali najevo svou lásku, aby se snažili nevtahovat dítě do svých sporů. Může rodiče upozornit, aby nepodceňovali vnímavost dítěte a snažili se mu vysvětlit, co se v rodině děje. Aby se před dítětem vyvarovali kritice a pošpiňování druhého rodiče a tím nedocházelo k popouzení proti tomuto rodiči. Také je důležité, aby se kolizní opatrovník ve svém rozhodnutí nenechal ovlivňovat sympatiemi či antipatiemi k jednomu z rodičů a měl tak stále na paměti, že ve své roli zastupuje zájmy dítěte, i když jsme jen lidé a v některých případech to není zrovna lehké.

1.2.3 Kritéria pro posuzování kvality výchovných schopností rozvádějících se rodičů

Při své práci mohou sociální pracovníci vycházet ze zpracovaného seznamu kritérií, na jehož sestavení se podílelo mnoho psychologů, sociálních pracovníků, soudců a soudních znalců. Tato kritéria jsou určena pro všechny profese zasahující do rozhodování o svěření nezletilých dětí do výchovy. Pro potřeby sociálních pracovníků byla tato kritéria publikována v roce 1993 v metodickém materiálu Ministerstva práce a sociálních věcí ČR. Kritéria jsou uspořádána podle své důležitosti a umožňují tak kolizním opatrovníkům utvořit si systematický přehled a zhodnotit, který z rodičů splňuje vyšší počet kritérií.

- 1) **osobnost rodiče** – základní kritérium zahrnuje pojmy jako citová zralost, psychosociální zralost, produktivní orientace. Negativními složkami osobnosti, hovořícími v neprospěch rodiče, jsou emoční labilita, nízká odolnost proti stresu, narušená osobnost. Toto kritérium se vztahuje k zásadě, že dítě potřebuje mít pro zdravý vývoj své osobnosti vhodný vzor ve svém rodiči.
- 2) **vztah rodiče k dítěti** – při hodnocení tohoto kritéria je potřebná schopnost rozpoznat různé druhy lásky k dítěti. Musíme umět odlišit lásku zdravou, zaměřenou na rozvoj a štěstí dítěte a lásku sobeckou zaměřenou především na uspokojení vlastních potřeb. Pokud se dítě stane obětí nezdravé lásky, tak hlavní nebezpečí „tkví v tom, že dítěti “nebude povolen“ samostatný citový rozvoj a zůstane na takovém rodiči trvale nadměrně vázáno (a nenaváže žádný trvalejší uspokojivý vztah s přiměřeným partnerem). Vazba přetrvává i po smrti takového rodiče a jejím průvodním znakem jsou nejrůznější

neurotické potíže.“¹¹ Posuzovatel by se měl zejména zaměřit na znalost vnitřního světa dítěte. Zde bývají trochu v nevýhodě otcové, protože o dítě spíše pečuje matka a otec zastává roli živitele rodiny.

- 3) **charakter, morálka, struktura mravních norem rodičů** – při posuzování tohoto kritéria se sleduje informace o případných trestních činech rodiče, přestupcích a disciplinárních řízeních. Velký důraz se klade na rozvodové chování rodiče a také na způsob, jakým řeší konflikty. V neposlední řadě se sleduje, jak rodič respektuje práva dalších zúčastněných osob.
- 4) **respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem** – toto kritérium úzce souvisí s předchozími. Má-li rodič zdravou osobnost, pozitivní vztah k dítěti, dobrý charakter, nebrání dítěti ve styku s druhým rodičem, i když s ním zrovna není v dobrém vztahu. Domnívá-li se opatrovník, že jeden rodič plánuje přerušit styk dítěte s druhým rodičem, pak je to velmi závažný důvod, který snižuje výchovné kvality rodiče.
- 5) **vztah dítěte k rodiči** – zjišťuje se kvalita a intenzita takového vztahu i to, jak rodič umí uspokojovat dětské potřeby. Může se stát, že dítě si vytvoří pevný citový vztah k rodiči, který z celkového posouzení výchovných kvalit nevychází příliš pozitivně. Většinou se jedná o situace, kdy je tento rodič jediná osoba, která byla dítěti určitou dobu na blízku nebo rodič znemožňoval dítěti navazovat jiné vztahy atd.
- 6) **vzor pro vytvoření sociální a zejména sexuální role, identity** – „od útlého věku přes školní věk až po práh dospělosti si člověk vytváří svou společenskou roli také podle pohlavní příslušnosti. Chlapci mužskou, dívky ženskou. Aby dítě mohlo přijmout sou roli zdravě, vyspěle a uspokojivě, musí mít vhodný model. Od muže se očekává v naší společnosti poněkud jiné chování než od ženy. Otec je vhodnějším modelem pro chlapce, matka pro dívky.“¹²
- 7) **úroveň vzdělání a inteligence rodiče** – snadno hodnotitelné kritérium. Rodič, který má vyšší vzdělání a inteligenci, bude dítě podporovat v jeho rozumovém rozvoji a rovněž se předpokládá, že má více zkušeností a poznatků.
- 8) **šíře rodinného zázemí** – široké rodinné zázemí je pro vývoj dítěte velmi důležité. Máme tím na mysli prarodiče, strýce, tety a jejich děti. Je dobré vědět, do jaké míry jsou ochotni pomoci při výchově a péči o dítě.
- 9) **kontinuita prostředí pro dítě** – dítě by nemělo přetrhávat svazky s důležitými osobami a s prostředím, na které je zvyklé. Jde o vztah s kamarády, učiteli, sousedy. Na druhou

¹¹ BAKALÁŘ, E. *Nové pohledy na rozvodovou tematiku*. Praha : MPSV ČR, 1993. s. 12.

¹² BAKALÁŘ, E. *Nové pohledy na rozvodovou tematiku*. Praha : MPSV ČR, 1993. s. 14.

stranu se nejedná o nic příliš špatného pokud se dítě musí stěhovat, jde spíše o to, aby to nebylo příliš často.

10) Biologické důvody – tyto důvody bývají v praxi často špatně vykládány. Jedná se o přesvědčení, že od přírody patří dítě matce. Je však třeba klást důraz na věk a pohlaví dítěte. Pozornost je třeba zaměřit na „schopnost či předpoklady zajistit v dlouhodobé perspektivě emocionální stabilitu a všestranný rozvoj osobnosti a dispozic dítěte.“¹³

Je třeba si uvědomit, že žádné z těchto kritérií nelze posuzovat samostatně, ale vždy všechny najednou.

1.3 Druhy porozvodové péče

Tuto kapitolu jsem již zpracovávala ve své absolventské práci (Vendula Edlová, Problematika rozvodu manželství a úpravy péče o dítě z pohledu sociálního pracovníka, 2003) a proto si ji zde dovolím uvést pouze v mírně pozměněné formě.

V dnešní době existují tři druhy porozvodové péče o děti:

A) Výhradní péče jednoho rodiče

Výhradní péče matky nebo otce byla donedávna jedinou možností úpravy poměrů nezletilých dětí po rozvodu. S novelou Zákona o rodině z roku 1998 přibýly ještě další dvě možnosti a to střídavá a společná péče. Ale stále zůstává výhradní péče jednoho z rodičů nejčastější úpravou styku po rozvodu manželství.

I když je dítě svěřeno jednomu rodiči v žádném případě to neznamená, že by druhý rodič byl zbaven rodičovských práv a povinností. Často se však stává, že se veškeré vztahy mezi rodičem, který nemá dítě v péči, přetrhají. Tomu by se mělo zabránit úpravou pravidelného styku rodiče s dítětem, i když to ve většině případech je jen jeden víkend za 14 dní. Tyto úpravy se většinou více týkají otců, kteří dítě do výhradní péče dostávají jen v případech neschopnosti matky zajistit péči o dítě, nepřítomnosti matky, jejího nezájmu o dítě nebo neschopnosti se o dítě postarat a v případě drogové nebo alkoholové závislosti matky. V případě, kdy mají oba rodiče stejný citový vztah k dítěti a ono k nim, stejné výchovné předpoklady, stejné sociální a ekonomické zázemí apod., jsou děti většinou svěřovány

¹³ BAKALÁŘ, E. *Nové pohledy na rozvodovou tematiku*. Praha : MPSV ČR, 1993. s. 17.

matkám. Jde pravděpodobně o přetrvávající ohled na tzv. „kult mateřství“¹⁴ (dítě patří od přírody matce).

B) Střídavá péče

Podle názvu je možné poznat, že se jedná o úpravu výchovy, kdy se rodiče pravidelně střídají. Podle zákona to znamená, „že dítě bude svěřeno v určitém přesně vymezeném časovém období do výchovy druhého rodiče. Soud současně vymezí práva a povinnosti obou rodičů v těchto střídajících se časových úsecích.“¹⁵

Jsou určité podmínky vycházející ze zákona i samotné soudní praxe, které musí být splněny, aby bylo vůbec možné uvažovat o střídavé výchově rodičů.

Zákonné podmínky zahrnuje § 26 odst. 2 Zákona o rodině a to jsou:

- oba rodiče musí být způsobilí dítě vychovávat a mít o výchovu dítěte zájem,
- střídavá výchova musí být v zájmu nezletilého dítěte,
- střídavou výchovou budou lépe zajištěny potřeby nezletilého dítěte.

Z podmínek, které vplynuly z dosavadní soudní praxe, která čerpá z odborných stanovisek znalců převážně z oboru dětské psychologie, uvádí Bohumila Průchová v knize *Slušný rozvod například tyto:*

- malá vzdálenost mezi bydlišti rodičů,
- dítě by mělo mít zhruba stejně daleko do školy, mělo by mít možnost být stále v okruhu svých kamarádů, kde provozuje svoji zájmovou aktivitu ve volném čase,
- dítě by mělo mít vybudované své vlastní zázemí u obou rodičů, aby nedocházelo ke stálému stěhování,
- v každém konkrétním případě je třeba posuzovat způsob výchovy také z ohledem na věk dítěte (zřejmě ne příliš vhodná bude taková výchova u příliš malých dětí, stejně tak nevhodnou může být v období puberty dítěte), jeho povahu atd. ,
- pokud je dítě, o kterém se v řízení jedná ve věku, kdy je schopné vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření týkajících se jeho osoby, pak by samozřejmě měl být v řízení zjištěn i názor dítěte (§ 31 odst. 3 zákona o rodině) ,
- střídání ve výchově předpokládá komunikaci a spolupráci mezi oběma rodiči.

¹⁴ WARSHAK, R. A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha : Portál, 1996. s. 23.

¹⁵ HOLUB, M. , NOVÁ, H. *Zákon o rodině a předpisy související*. Praha : Linde, 1998. s. 47.

A pokud jde o délku doby, po které se rodiče ve výchově střídají, ujalo se nejvíce střídání nejméně po jednom měsíci, ale samozřejmě to vždy záleží na konkrétním případě.

Při střídavé péči je také mnoho věcí, kterými se soud v opatrovnickém řízení vůbec nezabývá a rodiče se tak na nich musí dohodnout sami mezi sebou. Jde například o evidenci trvalého bydliště dítěte, kdo z rodičů bude pobírat příspěvek na dítě atd.

C) Společná výchova

Společná výchova je řešením situace, kdy rodiče i po rozvodu (nebo v dnešní době stále se zvyšujícího počtu nikdy nesezdaných párů) spolu nadále zůstávají v určité formě společného soužití. Například společně bydlí, společně hradí část svých potřeb a hlavně společně pečují o dítě. Dělí se o jeho materiální zajištění, o zabezpečení jeho školních i mimoškolních aktivit, vzdělávání i volného času. „Tento způsob úpravy výchovných poměrů dítěte posiluje pocit společné odpovědnosti rodičů, jejich opravdový a seriózní zájem o dítě. Je jednou z cest, jak omezit negativní důsledky rozdělovacích tendencí, které jsou téměř vždy s rozvodovou nebo porozvodovou situací spojeny. Konečně také tento způsob přispívá k zajištění práva dítěte na výchovu ze strany obou jeho rodičů a práva rodičů v co nejširší míře se podílet na ovlivňování a spoluvytváření osudu svého dítěte.“¹⁶

Co se týká názoru na vhodnost střídavé a společné péče, setkáváme se s názory pozitivními, ale i negativními. Je to opravdu závislé na konkrétním případě, povaze rodičů, okolních podmínkách. Někdo se domnívá, že je to velmi dobrá věc, k tomu aby nedocházelo k odloučení od druhého rodiče, v našich podmínkách většinou otce. Na druhé straně zde zaznívají názory, že dítě tak nemůže mít pocit trvalého a stabilního domova. Oldřich Choděra se v knize *Partnerství, manželství a paragrafy* domnívá, že jiná je situace v cizině, kde poměrně malé děti odcházejí do internátních škol a domů se vrací pouze na víkendy či prázdniny. Podle něj je pak jednodušší stanovit, kdy bude dítě s matkou a kdy s otcem.

¹⁶ HOLUB, M. , NOVÁ, H. *Zákon o rodině a předpisy související*. Praha : Linde, 1998. s. 50.

1.4. Bránění ve styku

Poměrně rozsáhlým problémem vztahujícím se k porozvodové péči a k úpravě styku nezletilého dítěte s rodičem je bránění ve styku a popouzení proti druhému rodiči, který nemá dítě ve výhradní péči.

V tomto případě se jedná o porušování paragrafu 26 odst. 4 Zákona o rodině, kde je zakotveno respektování práva dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi, a práva druhého rodiče, jemuž není dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. „Tato právní úprava vychází z poznatků praxe, dle níž stále častěji dochází k tomu, že ten rodič, jemuž je dítě do výchovy svěřeno v rámci řešení rodinných sporů, neumožňuje druhému rodiči podílet se na výchově dítěte, jejich vzájemný styk nepřiměřeně omezuje nebo jej zcela maří.“¹⁷

V této chvíli se pozastavíme nad tím, proč k tomuto problému dochází, co vede druhého rodiče k takovému chování. Možná někoho napadne, že se jedná o přirozenou reakci „podvedeného“ rodiče, který se tak mstí bývalému partnerovi nebo naopak má pocit, že by ho mohl tímto způsobem získat zpět. Nebo možná chce jen využít své moci nad druhým partnerem, protože on je přeci ten kdo vyhrál a kdo má právo rozhodovat, kdy se bývalý partner setká se svým dítětem. Vždy se jedná o ovlivňování dítěte se záměrem snížit hodnotu druhého rodiče v očích dítěte. Nejsmutnější je, že to vždy má negativní dopad na dítě. Ať už je to prostřednictvím sdělování polopравd až lží o druhém rodiči nebo stavění dítěte do pozice soudce druhého rodiče. Dítě je zmatené, trápí se a v mnoha případech to má vliv na utváření jeho mravních zásad a na běh událostí v jeho budoucím životě.

„Dojde-li v důsledku popouzení ke komplikacím ve styku druhého rodiče s dítětem nebo dokonce k tomu, že styk se vůbec neuskutečňuje, pak dítě bývá

- ochuzeno o vztah k velmi důležité blízké osobě,
- zkráceno o pozitiva, která z takového vztahu plynou,
- zvýšeně náchylné k trvalým poruchám sebehodnocení,
- situačně stresováno v obdobích, kdy má ke styku dojít,

¹⁷ HOLUB, M. , NOVÁ, H. *Zákon o rodině a předpisy související*. Praha : Linde, 1998. s. 52.

- svědkem toho, jak se velmi důležitá a blízká osoba (rodič jemuž bylo svěřeno do výchovy) chová nečestně, tj. hledá či konstruuje výmluvy a zdůvodnění, proč se styk s druhým rodičem nemá konat apod.

Probíhá-li styk normálně, pak

- dítě má pocit, že nikoho z důležitých osob neztratilo,
- na základě existujícího vztah může druhý rodič efektivně zastupovat prvního v době jeho vážné indispozice nebo zaneprázdněnosti,
- druhý rodič se může aktivně podílet na celé řadě činností pro dítě nanejvýš prospěšných, jako je např. příprava do školy, zajištění zvláštní zdravotní péče, výběr vhodného zaměstnání apod.,
- dítě se od rodičů naučí, jak konstruktivně řešit svízelné interpersonální problémy z minulosti, má pozitivní osobní příklad, trvalý model,
- v případě, že rodič, jemuž bylo dítě svěřeno do výchovy, vážně onemocní nebo dokonce zemře, dítě má automaticky druhého rodiče, nikoliv tahanice s neznámou zahořklou osobou, vyvolávající nejistotu a úzkost.¹⁸

V této chvíli poukážeme na motivy, které mohou vést druhého k popouzení dítěte proti druhému rodiči. Tyto motivy jsou zpracovány podle knihy Eduarda Bakaláře: *Nové pohledy na rozvodovou tematiku*.

Jako první motiv je zde uváděn **motiv pomsty**. Patří mezi nejčastější a nejviditelnější motivy. Druhý motiv je **ochrana dítěte**. V tomto případě chce partner ochránit dítě před špatnými vlastnostmi druhého partnera (většinou otce). Matka v této chvíli u otce nevidí žádné dobré vlastnosti, např. tvrdí, že nechce aby dítě přebíralo špatné návyky od otce.

Dále je uváděn **motiv bezpečnosti**. Bránění ve styku má za cíl, znemožnit druhému partnerovi získat od dítěte informace, které by ho mohli negativně poškodit v opatrovnickém řízení. Další motivy souvisejí spíše s lidskou povahou partnera než s atmosférou při rozvodu. Je to **motiv mocenský**, motiv autority životního vzoru a motiv preventivně praktický. „Existence vnějšího nepřítele (tedy bývalého manžela) usnadňuje matce určitou manipulaci (a nadvládu) dítětem, ostatními členy rodiny a případně i nově objevivším se partnerem. Ze všech „pozůstalých“ je to přece jen bývalá manželka, která má status nejzasvěcenějšího odhadce, co má nepřítele v úmyslu. Co je nutno udělat preventivně apod. Hladký průběh styku

¹⁸ BAKALÁŘ, E. *Nové pohledy na rozvodovou tematiku*. Praha : MPSV ČR, 1993. s. 21. - 22.

dítěte s otcem by zákonitě oslabil míru nepřátelství, a tím i mocenské ambice rozvedené manželky-matky dítěte.¹⁹ **Motiv autority životního stylu** vychází z předpokladu, že rodič chce dítěti předat své životní zkušenosti, hodnoty a v druhém partnerovi vidí osobu, která chce to samé. Pečující partner má obavu, že by dítě mohlo uznávat více zkušenosti a hodnoty druhého partnera, a to ve chvíli, kdy k bývalému partnerovi nechová vřelé city. Vnímá to jako nepřekonatelnou překážku, což vede k bránění ve styku s druhým rodičem. **Motiv preventivně praktický** se vyskytuje v okamžicích, kdy si rodič pečující trvale o dítě vytváří nový partnerský vztah a bráněním ve styku dává svému novému partnerovi najevo, že s bývalým partnerem už nechce a nemá opravdu nic společného. Jako sedmý a polední motiv je v této knize uváděna **obava z pozdější ztráty dítěte**.

Druhá stránka této věci je, jakým způsobem se může rodič, kterému je bráněno ve styku se svým dítětem bránit a jakou úlohu zde sehrávají kolizní opatrovníci oddělení sociálně právní ochrany dítěte (OSPOD).

Jestliže rodič opakovaně a bezdůvodně brání ve styku je to považováno za změnu poměrů a zákon poskytuje možnosti, jak se domáhat výkonu rozhodnutí a donutit rodiče k vydání dítěte v § 272 a § 273 Občanského soudního řádu.

§ 272

- (1) Ustanovení § 252 až 269 se nepoužije, jde-li o výkon rozhodnutí nebo schválení dohody o výchově nezletilých dětí a o úpravu styku s nimi anebo o výkon rozhodnutí o navrácení dítěte, o účastnících platí § 94 odst. 1 věta první.
- (2) Před nařízením výkonu rozhodnutí soud písemně nebo ústně vyzve toho, kdo odmítá podrobit se soudnímu rozhodnutí nebo neplní soudem schválenou dohodu o výchově nezletilých dětí a o úpravě styku s nimi anebo rozhodnutí o navrácení dítěte, aby se soudnímu rozhodnutí podrobil nebo aby soudem schválenou dohodu plnil. V této výzvě upozorní též na následky neplnění povinností stanovených v rozhodnutí nebo v dohodě.
- (3) Soud může požádat též příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí, aby vedl povinného k dobrovolnému plnění soudního rozhodnutí nebo soudem schválené dohody o výchově nezletilých dětí a o úpravě styku s nimi anebo rozhodnutí o navrácení dítěte, aniž by bylo třeba nařizovat výkon rozhodnutí.

¹⁹ BAKALÁŘ, E. *Nové pohledy na rozvodovou tematiku*. Praha : MPSV ČR, 1993. s. 26.

§273

- (1) Zůstane-li výzva podle § 272 odst. 2 bezvýsledná, nařídí soud výkon rozhodnutí, kterým
 - a) tomu, kdo neplní dobrovolně soudní rozhodnutí nebo soudem schválenou dohodu o výchově nezletilých dětí, popřípadě o úpravě styku s nimi anebo rozhodnutí o navrácení dítěte, uloží pokutu: výkon rozhodnutím uložením pokuty lze nařídít opětovně, jednotlivé pokuty nesmějí přesahovat 50 000 Kč a připadají státu, nebo
 - b) nařídí odnětí dítěte tomu, u koho podle rozhodnutí nebo dohody nemá být, a jeho předání tomu, komu bylo podle rozhodnutí nebo dohody svěřeno nebo má být navráceno, anebo tomu, komu rozhodnutí nebo dohoda přiznává právo na styk s dítětem po omezenou dobu.
- (2) Soud může nařídít výkon rozhodnutí podle odstavce 1 písm. b) i bez předchozí výzvy podle § 272 odst. 2, je-li nepochybné, že výzva nemůže vést povinného k dobrovolnému plnění soudního rozhodnutí nebo soudem schválené dohody o výchově nezletilých dětí a o úpravě styku s nimi anebo rozhodnutí o navrácení dítěte, nebo jestliže by tím bylo splnění soudního rozhodnutí nebo soudem schválené dohody o výchově nezletilých dětí nebo rozhodnutí o navrácení dítěte zmařeno.
- (3) Nařízení výkonu rozhodnutí podle odstavce 1 písm. b) je závazné pro každého. Soud jej provede v součinnosti s příslušnými orgány.
- (4) Vyžaduje-li to provedení výkonu rozhodnutí odnětím dítěte, je ten, kdo provádí výkon, oprávněn učinit prohlídku bytu a jiných místností povinného nebo jiné osoby, jestliže je možné předpokládat, že se v nich dítě nachází, za tím účelem je oprávněn zjednat si přístup do bytu a jiné místnosti povinného nebo jiné osoby.
- (5) Příslušný k výkonu soudního rozhodnutí nebo soudem schválené dohody o výchově nezletilých dětí a o úpravě styku s nimi anebo rozhodnutí o navrácení dítěte je soud uvedený v § 88 písm. c).

Podle § 27 a 28 Zákona o rodině to může vést až ke svěřeni dítěte do péče druhého z rodičů (změna výchovného prostředí).

„Na ty, kteří nerespektují rozhodnutí týkající se úpravy výchovy nezletilého dítěte, pamatuje ustanovení § 171 trestního zákona, který upravuje trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí. Předpokladem pro zahájení trestního stíhání je skutečnost, že dotyčnému

byla již pravomocně uložena pokuta za to, že nerespektuje soudní rozhodnutí nebo rozhodnutí jiného správního orgánu týkajícího se výchovy nezletilého dítěte.²⁰

Dá se říci, že nejčastěji se poškození rodiče obrací na kolizní opatrovníky, a proto na tomto místě poukážeme na možnosti kolizních opatrovníků při stížnosti poškozeného rodiče nebo v případě zjištění, že dochází k bránění ve styku.

Jedná se o rozhovor s povinným rodičem, udělení napomenutí, dohled nad výchovou, podnět k zahájení soudního řízení o úpravě styku a podnět k zahájení soudního řízení ke změně výchovy.

Návrh na výkon rozhodnutí odnětí dítěte, podává ve většině případů rodič, kterému je opakovaně bráněno v setkání s dítětem. Tento návrh nemůže podat orgán sociálně právní ochrany dítěte, ale může podat k výkonu rozhodnutí podnět, který alespoň signalizuje soudu, že není něco v pořádku nebo také může podpořit návrh podaný rodičem.

Podat návrh na změnu výchovy dítěte je v pravomoci orgánů sociálně právní ochrany dětí, které by tak měly činit, jakmile zjistí, že styk delší dobu nefunguje a bránící rodič nereaguje na slovní domluvy pracovnice orgánu. Je však třeba, aby si sociální pracovnice nejprve zjistila, zda poškozený rodič má zájem o změnu výchovy nebo zda mu jde jen o umožnění pravidelných návštěv.

Rodič, který brání ve styku s dítětem i když byla použita předchozí opatření, může být trestně stíhán, a to na základě trestního oznámení pro maření výkonu rozhodnutí (§ 171 odst. 3 Trestního zákona), které podává většinou oprávněný rodič. Orgány sociálně právní ochrany dětí oznámení ve většině případech nepodávají, přestože jsou vázání oznamovací povinností. Trestní oznámení se jako prostředek nátlaku, který by umožnil nápravu v případě bránění ve styku s rodičem, příliš nepoužívá.

Zde bych ráda uvedla výsledek mého dotazníkového šetření z roku 2003, kterému se podrobilo 34 sociálních pracovníků vystupujících v roli kolizního opatrovníka. Zjišťovala jsem v jaké míře používají opatření, která zabraňují bránění ve styku dítěte s oprávněným rodičem. Vybírali zde z možností: a) rozhovor s povinným rodičem, b) udělení napomenutí,

²⁰ CHODĚRA, O. *Partnerství, manželství a paragrafy*. Praha : Grada, 2002. s. 102.

c) dohled nad výchovou, d) podnět k zahájení soudního řízení o úpravě styku, e) podnět k zahájení soudního řízení ke změně výchovy u kterých četnost určovali slovy nikdy, občas, často, nejčastěji. Z odpovědí respondentů vyplynulo, že nejvíce je používán rozhovor s rodičem, který brání oprávněnému rodiči ve styku s dítětem. Toto opatření používá 29 kolizních opatrovníků nejčastěji. V relativně větší míře je také používán návrh k zahájení soudního řízení o úpravě styku, který používá 14 respondentů často. Návrh k zahájení soudního řízení ke změně výchovy je 21 respondenty používán občas. Nejméně používané opatření je udělení napomenutí, u kterého uvedlo 23 respondentů, že ho nikdy nepoužívá. Pro lepší přehlednost zde vkládám tabulku.

Tabulka č. 1: Míra používání opatření zabraňujících bránění styku s dítětem

Druh opatření	Zvolená možnost			
	nikdy	občas	často	nejčastěji
Rozhovor s povinným rodičem	0	2	3	29
Udělení napomenutí	23	10	1	0
Dohled nad výchovou	16	15	3	0
Návrh k zahájení soudního řízení o úpravě styku	8	8	14	4
Návrh k zahájení soudního řízení ke změně výchovy	12	21	1	0

Někteří respondenti uváděli, že poslední dvě opatření nikdy nepoužívají, ale doporučí rodiči, aby tento návrh podali sami.

2. Reakce dětí na rozvod

2.1 Změna chování dítěte

Ať už si to připouštíme nebo ne, rozvod působí na každé dítě a každé dítě se s ním vyrovnává po svém a tudíž jiným způsobem.

Je důležité, aby hned na začátku dítě vědělo, že rozvod je záležitostí dospělých a dospělý si také tuto situaci vyřeší. Mnohokrát se stává, že dítě cítí vinu za to, že nedokáže problém rodičů vyřešit a smířit je. Většina dětí prožívá po rozvodu rodičů složité a proměnlivé emoce, které se odráží v jejich chování.

Často se u dětí objevují rozporuplné reakce. Dítě si chvíli hraje a z ničeho nic se rozpláče, zlobí, je vzteklé. Je důležité, aby dítě mohlo dát své pocity najevo, nepotlačovalo je. Je to pro děti těžké období a vždy to chvíli trvá než se vše vrátí do normálních kolejí. Na druhou stranu, v případech kdy bylo dítě součástí rodičovského sporu, je to pro něj jistá úleva. Už nemusí být svědkem hádek rodičů, neslyší maminku tak často plakat, nemusí poslouchat jak maminka mluví ošklivě o tatínkovi a naopak.

2.1.1 Změna ve vztahu k rodině

Uvádí se, že děti se s rozchodem rodičů vyrovnávají odlišně i v závislosti na jejich pohlaví. Chlapci obtížněji než dívky. Mohlo by to být ovlivněno tím, že chlapec většinou zůstává s matkou a otec s ním ztrácí trvalý kontakt. Tím je chlapec ochuzen o mužský vzor a jeho projevy mužnosti jsou brány spíše jako agrese. „Dívky mají poněkud snadnější postavení, protože většinou zůstávají u matky, která je jejich vzorovým modelem, a s větší pravděpodobností se jim dostane soucitné odezvy, budou-li se cítit sklíčeně.“²¹

V některých případech se může zdát, že děti na rozchod rodičů reagují lhostejně. Může to mít více důvodů. Dítě je naučené neprojevat své city navenek, nebo je zahlceno svými pocity a neodvažuje se je projevit. „Pro některé z nich není svět dospělých zajímavý nebo je

²¹Srov. SMITH, H. *Děti a rozvod*. s. 37.

snad příliš složitý na to, aby mu rozuměli, zejména pokud jim dospěli celá léta a v souvislosti s různými problémy opakovali, že jsou ještě příliš malí na to, aby rozuměli, o čem dospělí mluví.²² Nebo nechce dát své pocity najevo aby rodiče příliš neznepokojovalo. Pokud se dítě projevuje lhostejně, měli bychom si dát pozor, abychom to v první řadě nepovažovali za známku dětské zralosti a vyrovnanosti, i když nelze vyloučit, že to tak může být.

To jak dítě reaguje na změny může být ovlivněno také jeho postavením (rolí v rodině). Častým problémem je pro děti udržet loajalitu k oběma rodičům. Některé se přidávají na stranu jednoho rodiče a přebírají roli náhradního partnera. To je pro většinu dětí zatěžující, ale u některých může pocit zodpovědnosti zvýšit jejich sebevědomí nebo naopak být zdrojem odporu a zášti.

„Děti používají řadu strategií, které jim pomáhají vyrovnat se se situacemi, jež jsou pro ně nežádoucí a které nevznikly jejich přičiněním. Děti strádající pocitem ztráty často vykazují psychosomatické příznaky, například bolesti, poruchy spánku a kožní vyrážky. Někdy koušou a kopají, jindy se u nich objeví poruchy příjmu potravy.“²³ Jiné děti jsou plné energie, neposlouchají nebo se bojí riskovat a vyhýbají se blízkým vztahům, protože čekají, že přijde další ztráta. Je třeba, aby dostaly kladnou zpětnou vazbu od rodičů, protože pak většinou najdou přijatelný způsob jak se se vším vyrovnat.

2.1.2 Rozdíly podle věku

Dítě v různém věku reaguje odlišně na rozchod svých rodičů, ale je nutné říci, že rozdíl není až tak v pocitech, které prožívá, ale v jejich vyjádření. Převládá názor, že nejvíce zranitelné jsou děti v předškolním věku, tedy do 5-ti let.

Každé malé dítě sdílí radost a opětuje úsměv svého rodiče, a proto dokáže vycítit i nepřátelský vztah a napětí mezi maminkou a tatínkem a reaguje pláčem, nespavostí. U tak malých dětí je těžké poznat, jak na rozchod reagují už jen proto, že nedokáží slovně vysvětlit a popsat, co cítí. „Malé děti věří, že jsou středem vesmíru. Věci se dějí kvůli nim, a pokud se

²² SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha : Portál, 2004. s. 37

²³ SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha : Portál, 2004. s. 40.

dějí špatné věci, je to jejich vina.“²⁴ Mají strach, že když odešel tatínek, může odejít i maminka. To může vést k nadměrnému lpění na rodiči, nebo k regresi v chování. Dítě se prostě vrátí do doby, kdy bylo mezi maminkou a tatínkem vše v pořádku.

Ve třetím roce života se mohou u dítěte objevit specifické potíže spojené s jeho vývojovou fází. V tomto věku děti nejvíce potřebují vzor stejného pohlaví. To je problém u chlapců, protože většinou ztrácí otce. Ale i pro malé holčičky je otec velmi důležitý, vidí v něm vzor svého budoucího partnera. Tříleté děti často přestanou komunikovat s okolním světem, nemluví a ani noční děsy a pomočování nejsou výjimkou. Tak malé děti si neuvědomují, že tatínek opustil maminku a ne je samotné, i když to tak někdy vypadá. „Malé děti nechápou co se děje a už vůbec nevědí proč. Nemají dostatek slov, aby dokázaly vyjádřit složité pocity, jež v této souvislosti prožívají. Pokud má dítě dojem, že dospělí si nevšímají jeho strádání, protože jsou příliš zaneprázdnění vlastními city, jež jsou často odlišné od pocitů dítěte, je pro ně lehčí někoho rozzlobit než ho požádat o to, co skutečně potřebuje (ujištění, odpověď na zneklidňující otázky, objetí).

Někteří lidé jsou toho názoru, že děti mladšího školního věku jsou rozvodem rodičů zasaženy hlouběji než děti jiných věkových skupin. Několik studií z poslední doby ukazuje, že děti ve věku pět až devět let se rozchod rodičů dotýká nejvíce (Wells, 1993, str. 33). Je to věk, kdy rodina zaujímá v životě dítěte hlavní postavení a rodiče jsou nejlepší na světě. Odchod jednoho z nich může otrástit dětskou jistotou a způsobit obrovský žal.“²⁵ Děti mladšího školního věku po rozvodu rodičů mají často sklony k zlobení a vzdoru, za čímž skrývají svůj smutek, zlobu a tíseň. Mají problémy se spánkem, upadnou do regrese, ztrácejí důvěru v to, že něco umí, dokáží. Přibližně v osmém roce života se často objevují krádeže, hněv, zastrašování, ubližování ostatním a to vše jen proto, aby dítě zmenšilo ztrátu, kterou pociťuje při odchodu jednoho z rodičů. Často se vše odráží ve zhoršení školního prospěchu, dítě má problémy se soustředit. Jiné děti se naopak ve škole cítí bezpečně a škola jim dává možnost odpoutání se od toho ošklivého, co se děje doma.

„Řada jedenáctiletých a dvanáctiletých dětí mívá záchvaty vzteku a je náchylná k depresím, zatímco jiné děti cítí silnou zlost na jednoho nebo oba rodiče za to, že se rozvedli. Stejně jako děti jiných věkových skupin, i ony truchlí nad ztrátou úplné rodiny, jejímž rozpadu nedokázaly zabránit. Mnohé děti si dělají upřímné starosti o jednoho nebo druhého

²⁴ SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha : Portál, 2004. s. 41.

²⁵ Srov. SMITH, H. *Děti a rozvod*. s. 43.

rodiče, ale nedávají to najevo, protože si rodičovskou tíseň často vysvětlují jako hněv namířený vůči sobě.²⁶

Také dospívající mládež je velice zranitelná. Stále jsou to děti, ale už pomalu začínají chápat svět dospělých, protože se sami považují za dospělé. Mají strach, jestli oni budou mít šťastné manželství a rodinu, když jejich rodičům se to nepodařilo. Hledají pomoc a podporu ve skupině svých vrstevníků a tady je právě velké nebezpečí propadnutí negativním vlivům party. V té době rodiče neplní svojí úlohu, nejsou dítěti nablízku z důvodu řešení rozvodového konfliktu. Dívky si to, že otec opustil matku, vztahují často na sebe a jejich nenávisť vůči otci se přenáší na všechny muže. Děti si také dělají starosti o další život svých rodičů a zároveň mají strach z nového partnera a nevlastních sourozenců.

2.2 Změna emocí dítěte

Každé dítě je jiné, a proto i emoce se objevují různé, v rozdílné intenzitě a pořadí. Mnohdy se stává, že emoce dítěte nejsou přehledné a je dobré si uvědomovat, že každá událost má mnoho vysvětlení. Proto při výčtu a popisu emocí by jsme neměli zapomínat na vazby mezi nimi.

První reakcí mnoha dětí je popření. To, z čeho měli největší strach, je najednou skutečností. Dítě v sobě stále chová naději, že se rodiče smíří. Tento stav někdy přetrvává i několik let, přestože rodiče uzavřeli nový sňatek a vytvořili novou rodinu. Stává se to v případech, kdy dítě nikdo neinformoval o zásadních změnách v rodině. Tam, kde bylo dětem vysvětleno, že rozchod rodičů je trvalý, se dostavuje pocit ztráty, smutku a osamělosti.

Asi nejviditelnější emocí u dětí rozvedených rodičů je smutek, který se často projevuje pláčem. Dítě smutek tak naplňuje a ovládá, že nedokáže dělat ani myslet na nic jiného. Smutek je o to intenzivnější, když ho s dítětem nikdo nesdílí a v tu chvíli se přidává i pocit osamělosti. „Jakmile po čase poleví touha po nepřítomném rodiči, v pocitech dítěte přestane převažovat smutek, objeví se sebedůvěra, dítě se znovu začne radovat z oblíbených činností a začne znovu růst. Celý proces se pravděpodobně urychlí, pokud dítě může dát najevo

²⁶ SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha : Portál, 2004. s. 45.

smutek ve chvíli, kdy ho prožívá, a pokud si rodina uvědomuje, že ke zotavení je zapotřebí čas.“²⁷

Někoho to možná překvapí, ale i u dítěte můžeme mluvit o depresi. Projevuje se osamělostí, opuštěností, nedostatečným sebevědomím, ustrašeností. Deprese bývá často bezprostřední reakcí na rozchod rodičů. Chování dítěte v depresi může odpuzovat jeho kamarády z řad vrstevníků. Pokud má dítě chápavé rodiče a působí na něj příznivé vlivy okolí, tento stav u něj pomine v opačném případě může celý proces „uzdravování“ trvat i déle než jeden rok (u sedmi a osmiletých dětí nejsou výjimečné ani sebevražedné pocity a pokusy). V mnoha případech k depresi patří emoční ustrnutí a zastavení se ve vývoji. Děti ztratí radost ze života, nic se jim nevede a mají pocit, že vše je špatně. Děti musí vynaložit velké úsilí, aby se z depresivního stavu plného zoufalství dostali a k tomu jim mohou velkou měrou napomoci rodiče a jejich okolí chápavým a láskyplným přístupem.

Další emoce, která se vyskytuje u dětí rozvádějících se rodičů je vztek. Ten může mít kořeny hluboko v minulosti. Dítě může vůči rodičům pociťovat vztek již delší dobu. Důvodem bývá nenaplnění jeho potřeb. „Pocit bezmocnosti a nemožnosti ovlivnit důležité rodinné záležitosti má často přímou souvislost se vztekem. Vztek může být také zástěrkou zoufalství a smutku, jež by mohly být příliš drtivé, kdyby je dítě dalo najevo. Je snadnější být vzteklý než smutný a lidé častěji reagují na vztek.“²⁸ Někdy děti obrací svůj vztek proti novým partnerům rodičů, protože proti otci nebo matce si to nedovolí, aby je neztratilo natrvalo.

V knize Heater Smith,: Děti a rozvod jsou projevy vzteku rozděleny do tří energetických zón. Děti, jejichž primární zónou jsou ústa, si cucají prsty, žvýkají papír a koušou si nehty, křičí a nadávají. Děti, jejichž primární zónou jsou ruce, rozbíjejí věci, trhají oblečení, vytrhávají si vlasy, hrozí pěstmi, tlučou kolem sebe. Děti, které nejraději používají nohy, budou utíkat, kopat a dupat. Takto rozděleno do skupin je to z toho důvodu, aby bylo možné navrhnout dítěti vhodný prostor, kam by mohlo nasměrovat svou energii. Dítěti můžeme pomoci vyrovnat se se vztekem, pokud ho dovedeme k tomu, aby si uvědomilo, co je příčinou jeho vzteku a zároveň ho povzbudíme, aby vztek projevilo a přitom nikomu neublížilo.

²⁷ SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha : Portál, 2004. s. 50.

²⁸ SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha : Portál, 2004. s. 52.

Ke vzteku a hněvu se úzce váže také pocit viny. Dítě se domnívá, že si zaslouží trest, protože právě ono může za to, že se rodiče rozešli a ono tomu nedokázalo nijak zabránit. Pocit viny často v dítěti vyvolávají sami rodiče, spíše nevědomky, ale někdy, a to je nejhorší, i vědomě. Děti cítí úzkost, bojí se o své rodiče. Dokáže si tatínek uvařit? Dokáže maminka opravit auto? Zvládnou to sami? Mnohé děti tíží starosti dospělých, lámou si hlavu například s tím, proč tatínek neposílá peníze. Mají strach z nových partnerů a nových sourozenců.

„Prožívají-li děti nepřátelský rozchod rodičů, obávají se i osobního ohrožení. Děti prožívají napjatou situaci rozpolcené loajality a mají neustálý strach, že rozzlobí jednoho nebo druhého rodiče, pokud se budou ptát na věci, které je trápí.“²⁹ Mají strach, že budou odvedeny ze školy, z domova. Úzkost se přenesení i na představu budoucnosti a děti si dělají starosti, jak budou všechno zvládat, až budou dospělé. Mají strach, že rozvod potká i je.

Aby se dětem ulevilo, musí pochopit, že jejich pocity jsou naprosto v pořádku, a že je nesmí potlačovat. Jsou prostě součástí smutku a patří k procesu vyrovnávání se se ztrátou. Když všechny negativní pocity opadnou a dítě se smíří s rozchodem rodičů, v mnoha případech si uvědomuje, že rozvod bylo to nejlepší, co rodiče mohli udělat. Pro dítě je přeci nejdůležitější, aby vědělo, že ho mají táta i máma pořád stejně rádi, a že když je bude v budoucnu potřebovat, budou tu pro něho oba dva.

2.3 Následky rozvodu u dítěte

Rozvod má velký vliv nejenom na účastníky rozvodu, ale také na širší rodinu. To, co se stane v období rozvodu, nezřídka ovlivní účastníky na celý budoucí život. Obecně lze mít za to, že nejzranitelnější jsou zde ale děti. „Ať rodiče chtějí, či nechtějí a ať si to uvědomují, či ne, je dítě vystavováno zvláštnímu druhu psychické zátěže, jejíž důsledky nejsou často rozpoznány včas ani vlastními rodiči či jinými blízkými osobami. Nejde totiž jen o důsledky, které by se projevovaly bezprostředně a okamžitě, ale o takové mechanismy, které se začnou projevovat ve vzorcích chování dítěte třeba až v období puberty, či dokonce až na začátku jeho dospělosti.“³⁰

²⁹Srov. SMITH, H. *Děti a rozvod*. s. 56.

³⁰MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha : Grada, 2002. s. 42.

Pokud se jedná o následky rozvodu týkající se dítěte, vyskytuje se jich velice mnoho. Z důvodu nedostatečného místa pro jejich vyčerpávající popis, se zde zaměříme pouze na některé z nich.

2.3.1 Špatná školní výkonnost dítěte

Jako první zde uvedeme špatnou školní výkonnost dítěte. Je to následek, který se projevuje dosti často. Dítě má hlavu plnou starostí, je zmatené, prožívá smutek, beznaděj, vztek a tak není divu, že se nedokáže soustředit a jeho prospěch ve škole se rapidně zhoršuje. Může to být také způsob, kterým se snaží dítě na sebe upozornit, ukázat, že se něco děje.

Rodiče si často neuvědomují, že špatný prospěch ve škole může mít souvislost s jejich rozchodem a dítě za to trestají nebo se osočují navzájem, že je to vina toho druhého. Navíc dítě ztrácí zájem o školu, je pro něho místem negativních zážitků a zkušeností. Je nutno podotknout, že je určitý rozdíl mezi dívkami a chlapci. U chlapců je zhoršení prospěchu doprovázeno agresivním chováním, u dívek je to proces pomalejší a méně nápadný.

2.3.2 Rušení vztahů k širší rodině

Rozvodem dochází k zpřetrhání vztahů dítěte s širší rodinou rodiče, který nemá dítě ve výhradní péči. Máme tím samozřejmě na mysli dědečky, babičky, ale také strýce, tety, bratrance, sestřenice, i lidi, kteří nepatří přímo do širší rodiny, ale dítě je denně vídalo a mělo rádo (např. rodinné přátele, sousedy, kamarády, učitele, atd.). Zruší se tím často zázemí, které dítě má nejráději a kde nalézalo pocit jistoty a bezpečí.

V některých případech se stává, že se mezi sebou začnou přít i prarodiče. Navzájem se osočují, že za to, co se stalo, může právě jejich syn nebo dcera a svou zášť přenáší i na své vnouče. Lze ale předpokládat, že je spíše více případů, kdy prarodiče trpí ztrátou svého vnoučete. Snaží se domluvit, aby alespoň na chvíli mohli plnit roli prarodičů u svého milovaného vnuka nebo vnučky. Obecně se má za to, že je ale spousta soudců a sociálních pracovníků, kteří si toto neuvědomují a na vztah dítěte a prarodiče při rozvodu neberou příliš ohled.

2.3.3 Stres z nového partnera

V mnoha případech se dítě obává, co se stane, až si rodič přivede „nového tatínka nebo novou maminku“. Má strach z toho, jak se k němu bude chovat a zda ho bude mít rád. Dítě je ze začátku nedůvěřivé, neví jaký postoj má k novému partnerovi zaujmout. Mnohdy ho nechce přijmout, protože přeci nebýt jeho, tak by se pravý rodič k němu vrátil. V jiných případech, převážně když je dítě vyrovnáno s odchodem rodiče (většinou otce), přijímá nového partnera snadněji a může v něm vidět nový začátek a určitý příslib lepší budoucnosti.

Je důležité, aby rodič na dítě příliš netlačil. Vyhybal se tomu, nutit dítě hned od začátku, aby bylo k novému partnerovi důvěřivé. Projevovalo mu svou náklonnost a lásku, kterou dítě zatím necítí a popravdě řečeno ani nemůže, protože dosud nemělo příležitost vytvořit si k novému rodiči bližší vztah. „Všechny stresové situace, kterým je dítě v průběhu rodinného rozvratu a rozvodu rodičů vystaveno, mohou vést nejen k poruchám vývoje osobnosti dítěte, ke vzniku různých psychopatologických obrazů, ale také, zvláště u chlapců, k antisociálnímu chování.“³¹

2.4 Problémy spojené s přijetím nového partnera

Jak se všeobecně předpokládá, pokud si rozvedená matka či otec najdou nového partnera a utvoří si nový citový vztah, působí to na jejich psychiku příznivě, a to se odrazí i na pocitech a chování k dítěti. Je tu však mnoho faktorů, které to ovlivňují. Jestli je rodič srovnaný se svým rozvodem a jak se říká „nespravuje jen díru hrubou záplatou“. Je třeba si uvědomit, že dítě tak rychle nezapomíná, jak se na první pohled zdá. Obecně platí, že nového partnera lépe přijímají mladší děti a lépe dívky než chlapci. Nejobtížnější je to u dětí v tzv. středním školním věku a u chlapců přibližně od 9 do 13 let. Obzvláště, když chlapec v tomto období žil sám s matkou a nového partnera pokládá za svou konkurenci.

Je mnoho okolností, které ovlivňují, jakým způsobem dítě přijme nového partnera. „Předně je to věk dětí a jejich pohlaví. Na druhém místě hraje důležitou roli spokojenost matky v novém partnerském vztahu, následuje osobnost matky, čili její povaha a její vztah k dětem a osobnost jejího nového partnera. Důležitá je také doba, která uběhla od rozvodu do

³¹ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha : Grada, 2002. s. 46.

příchodu matčina partnera do rodiny. V neposlední řadě je tu i vlastní otec a otázka, jak se k tomuto svému nástupci staví.³² Tyto vlivy se kombinují, umocňují, ruší, a proto je každý případ jiný, a není tedy možné dát univerzální návod, jak postupovat při sžívání nového partnera s dítětem, abychom se vyvarovali chyb, které nám toto soužití mohou znepříjemnit.

I přesto se zde pokusíme naznačit určité aspekty, které by mohly ulehčit dítěti jeho situaci, kdyby se je rodiče pokusili respektovat.

Hodně důležité je dopřát dítěti potřebný čas a nic neuspěchat. Dítě někdy potřebuje více času, než se nám může zdát. Nový partner by se měl vyvarovat toho, aby se dítěti příliš podbízel a vnucoval. Rodič by neměl dítě hned nutit, aby nového partnera oslovovalo „tatínku nebo maminko“. Je lepší nechat dítě, aby k tomu došlo samo, i s tím rizikem, že k tomu nemusí nikdy dojít. Pro začátek najít nějaké neformální oslovení např. křestním jménem. Hlavně by dítě již od začátku mělo vědět, že se jedná o nového partnera a ne pouze o kolegu či kamaráda. Je důležité, aby se nový partner nesnažil dítěti hned nahradit nového rodiče. Také je důležité, aby rodič příliš nového partnera nevychvaloval a zároveň nekritizoval pravého rodiče.

Co se týká chování nových partnerů v erotické oblasti, je třeba si pamatovat, že intimní věci není třeba před dítětem odhalovat a naopak projevy vzájemné náklonnosti, které jsou běžnou součástí zdravého rodinného života se nemusejí skrývat. Vždy je ale třeba, aby dítě vědělo, že láska k novému partnerovi nezmenšuje lásku k němu.

2.5 Nevlastní sourozenci

Pokud nový partner přivádí do rodiny kromě své osoby také své děti, je to spojeno s rozličnými problémy. Někdo by mohl říci, že to má hodně společného se situací, kdy do rodiny přichází mladší sourozenec, ale samozřejmě tu jsou určité rozdíly. Nevlastní sourozenec přichází často více nečekaně a obvykle má i svůj věk a návyky. Ale hlavně to, co je vlastní, pokládáme za přirozené, zatímco na všechno nevlastní tradičně pohlížíme s jistým podezřením. Jako by to bylo něco, za co bychom se měli stydět. Proč by ale slovo nevlastní

³² Srov. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. s. 56.

muselo být nutně synonymem ke slovu špatný. Příchod nevlastního sourozence je u dítěte spojen se dvěma dilematy. Jak ho přijmout, a jak bude on přijímat mne.

Máme zde dva typy nevlastních sourozenců. Buďto přichází s novým partnerem již z předchozího manželství, nebo jsou to sourozenci narození v novém manželství rodičů. Děti z prvního a druhého manželství většinou spolu nemusejí trvale žít (otec nemá většinou dítě ve výhradní péči) a tak se setkávají spíše při pravidelných návštěvách. I když tyto děti spolu v podstatě nemají geneticky nic společného, je tu ze strany rodičů snaha seznamovat je a vytvářet mezi nimi až sourozenecké vztahy. Většinou se to povede, pokud rodiče na děti netlačí a vztahy mezi bývalými manželi jsou relativně dobré.

Častější je přijímání nevlastního sourozence objevujícího se v novém manželství, takže ho s trochou nadsázky můžeme pojmenovat jako polovlastního. Jsou tu určité pozitivní i negativní aspekty této situace. Mezi pozitivní patří fakt, že se jedná o sourozence, který má stejnou matku a protože ji dítě má rádo, přenáší svou náklonnost i na nového sourozence. Za druhé, pokud je dítě starší, přijímá miminko už proto, že miminka jsou roztomilá a on se může projevit jako jeho ochránce. Jiný případ je, pokud je dítě dvou nebo tříleté a čeká, že si s ním nový sourozenec bude hrát a on ho spíše připraví o čas matky, pak může být zklamáno. Toto přijetí ulehčuje také to, že miminko má určitý základ po matce a proto když je starší je jí podobné a také jsou zde i viditelné faktory, které ukazují, že patří do rodiny.

Je třeba upozornit i na vlivy, které přijetí mladšího nevlastního sourozence spíše ztěžují. V první řadě je to vztah, který má dítě k novému partnerovi (tedy druhému rodiči nevlastního sourozence). Pokud ho nemá příliš v oblibě, je pro ně těžké přijímat také jeho dítě, i když jen na půl. Dalším důvodem může být stud za to, že maminka čeká dítě s jiným mužem než je jejich tatínek a oni třeba musí vozit kočárek, což považují v dané chvíli za degradující.

Je ale ještě jedno nebezpečí vztahující se k problematice nevlastních sourozenců. Není to nic menšího než samotný vztah matky ke starším dětem a k novému miminku. Může se stát, že špatný vztah k bývalému manželovi se promítne do vztahu ke společným dětem. Dítě v této situaci intuitivně vycítí, že je tzv. na druhé koleji a může to u něho vést i k hluboké psychické deprivaci. Obecně lze mít za to, že tyto případy nejsou tak časté a u matky vítězí mateřský cit a tak nedělá rozdíly mezi dětmi předchozího a nového partnera.

2.6 Přání dětí ve vztahu k rozvádějícím se rodičům

V této kapitole nastíníme, co děti chtějí a potřebují od rozvedených rodičů.

V první řadě nechtějí přerušit kontakt s rodičem, který je nemá ve výhradní péči. Stále potřebují lásku, péči a podporu i od druhého rodiče. Chtějí se sním vídat a vždy vědět, kdy ho uvidí zase příště.

Jako další je nutné si uvědomit, že by dítě mělo vědět o změnách, které s rozvodem nastanou. Dítě chce být informováno o věcech, které se ho týkají. Toto si v mnoha případech rodiče neuvědomují, myslí si, že je pro dítě lepší nic nevědět a mylně se tak domnívají, že ho tím ochraňují před bolestí.

„Dětem zároveň pomůže vědomí, že se mohou zeptat na cokoli, co jim dělá starosti, aniž by musely chránit rodiče před možným rozrušením. Na prvním místě potřebuje většina dětí vědět, že táta je v pořádku a že se s nimi chce často vídat. Ať už rodiče žijí společně, nebo odděleně, děti potřebují, aby si jich oba rodiče vážili a těšili se z jejich přítomnosti.“³³

Samozřejmě jsou zde také věci, které se dětem neříkají. Máme tím na mysli nehezke podrobnosti vztahu, informace týkající se finančních potíží, zkrátka věci, které se jich zase až tak přímo netýkají. Vždy je ale důležité, aby věděli, že oba rodiče jsou v pořádku a mají je stále rádi.

Je také nasnadě, aby rodiče ovládali své negativní emoce vůči sobě a nedávali je příliš najevo v přítomnosti dítěte a aby se každopádně vyvarovali toho, zatahovat dítě do svých sporů.

„Pro děti je také dobré vědět, že rodič, s nímž žijí, se také může cítit sklíčený kvůli rozpadu vztahu a nemusí být tak trpělivý a milující, jak by si dítě přálo. Někdy i rodič potřebuje jistou míru porozumění. Někteří rodiče mohou být v obtížném období rozčilení a rozzlobení. Je-li tomu tak, dítěti pomáhá vědomí, že rodiče se nezlobí na ně a že jejich hněv s dítětem vůbec nesouvisí.“³⁴

³³ SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha : Portál, 2004. s. 110.

³⁴Srov. SMITH, H. *Děti a rozvod*. s. 112.

V této kapitole jistě nejsou obsažena všechna přání, která jsou u dětí spojena s vědomím klidného, nebo jak se často odborně říká, zdravého rozvodu. Ale tato přání se promítají do většiny částí této práce a jejich další popisování by bylo pouze jakousi sumarizací toho, co už bylo průběžně uvedeno.

2.7 Doporučení pro rodiče jak se chovat po rozvodu k dítěti

Poskytnout rodičům univerzální pravidla jak se chovat k dítěti po rozvodu, dost dobře nejde z důvodu složitosti a rozmanitosti každého případu. Každé dítě je individualita a každá rodina je jiná. „Nicméně výzkumy i dlouholetá praxe ukazují, že se většina rodičů dopouští opakovaně stejných chyb, které zhoršují ve svých důsledcích psychický stav dítěte.“³⁵ Doporučení, jak se k dítěti chovat po rozvodu, jsou zpracována podle kapitoly: Co dělat? Co nedělat? uvedené v knize Matějček, Dytrych: *Krizové situace v rodině očima dítěte*.

Jako první doporučení je zde uvedeno zachovávání vědomí svého rodičovství. Jednoduše řečeno, že každý rodič má k dítěti určité povinnosti a ty rozvodem v žádném případě nekončí. Rodič je i po rozvodu odpovědný za řádnou výchovu dítěte, i když ho nemá ve výhradní péči. Aby tomu tak mohlo být, musí mít samozřejmě možnost se s dítětem pravidelně vídat.

Jako další je důležité, aby se rodiče určitým způsobem snažili udržet mezi sebou alespoň neutrální vztah. Znamená to, aby mezi nimi nevznikla nepřekonatelná nenávisť a nepřátelství. Bývalí manželé se většinou snaží přesvědčit dítě a okolí o tom, že oni jsou lepšími rodiči a nakonec i lidmi. Překonat tento pocit je těžké a trvá to velmi dlouho, ale ve chvíli, kdy máme na někoho zlost, vidíme na něm vždy jen to špatné. Ale když nás to přejde, umíme zase vidět na člověku i něco dobrého. Při rozvodu rodiče často argumentují větou, že jim jde předně o dobro dítěte a tohle je situace, kdy to mohou dokázat.

Další porozvodové doporučení zní: nesnažit si dítě koupit na svou stranu a ani z něj nedělat obranný nebo útočný nástroj. „Rodiče po rozvodu mívají velký sklon zaměřovat citové potřeby dítěte za potřeby materiální.“³⁶ Nakupují dítěti vše, o čem se domnívají, že by si dítě přálo. Ale to není to hlavní, co dítě v této chvíli potřebuje. Není ani pravda, že dítě má více rádo rodiče, který ho zahrnuje drahými dárky, než druhého, který si s ním třeba raději

³⁵ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha : Grada, 2002. s. 47.

³⁶ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha : Grada, 2002. s. 49.

povídá nebo hraje a dítě ví, že se na něj může vždy spolehnout. Dítě potřebuje mít hlavně pocit jistoty a bezpečí. Je zapotřebí si uvědomit, že dítě si na přísun dárků rychle zvykne a udržet jeho náklonnost by znamenalo stupňovat kvalitu i kvantitu dárků do budoucna. Dítě ve vyšším věku velice dobře vycítí, že dárky nejsou spojeny s vlastnostmi rodiče, které by mu dávaly pocit jistoty a bezpečí. Není to spolehlivost, věrnost, statečnost, ale podbízení a slabost.

Dále je doporučováno vyhnout se stavění se do role poníženého služebníka, který je tu proto, aby pro dítě udělal cokoliv. Nebudeme si nic nalhávat, toto se často objevuje u otců, kteří mají pocit, že si tím zaručí dětskou náklonnost a dítě bude chtít být více v jeho blízkosti. Dítě to ale opět rychle vycítí a rodiči se místo lásky dostává spíše pohrdání.

Je tu další věc, která patří k nešvarům rozvádějících se rodičů a bohužel se objevuje velmi často. Jedná se o navádění a popouzení dítěte proti bývalému manželovi. Pramení to z mylné představy, že čím více bude dítě nenávidět jednoho rodiče, bude milovat toho druhého. U dítěte přibližně do devíti let jde velmi snadno vyvolat odpor nebo strach z druhého rodiče, ale nakonec může pravda vyjít najevo a vše se ve zlém obrátit proti rodiči, který toho byl tvůrcem. „Dítě, které je takto zahrnováno, ať už nehoráznými nepravdami, nebo rafinovaně stylizovanými polopravdami, je totiž uváděno do role, která mu nepřísluší, které nemůže rozumět a pro kterou zdaleka ještě nedozrálo. Může to být role soudce dospělých, mstitele nejrůznějšího bezpráví, důvěrníka ve věcech manželských, utěšovatele zhrzeného milence, či dokonce role jakéhosi milostného partnera osamělé matky či partnerky osamělého otce. Takováto situace nemůže dítě natrvalo uspokojovat, takže dříve nebo později bude hledět se z ní osvobodit. Navíc v této spojitosti platí další psychologická poučka, že totiž vstoupí-li jednou do výchovy dítěte lži a polopravdy, mají tendenci v ní setrvat a množit se.“³⁷

Toto byla doporučení, která kladla důraz na to co rodiče, dělat nemají, je tu ale naopak i spousta věcí, které by dělat měli. Je zapotřebí, aby dítě mělo o obou svých rodičích dobré mínění. To znamená, že nestačí bývalého partnera nekritizovat, ale je třeba dítěti o něm říct něco dobrého, pozitivního. U dítěte je to důležité pro rozvoj vlastního já, vědomí společenské hodnoty a sebevědomí. Velkou součástí zdravého sebevědomí u dítěte tvoří i znalost jeho původu. Dítě potřebuje vědět, kdo jsou jeho rodiče, že mají dobré vlastnosti, že jsou to dobří lidé a ono tedy může být jako oni.

³⁷ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha : Grada, 2002. s. 51.

Co se týká problému styku dítěte s rozvedeným rodičem, který ho nemá ve výhradní péči, měli by si rodiče uvědomit, že je lepší věnovat čas a energii domluvě, jak by to šlo, aby dítě mohlo co nejvíce vidět oba rodiče a ne naopak. „Optimální formou kontaktů po rozvodu je volné pokračování rodinného vztahu. Časový rozsah a forma styku se dohodnou podle okolností, které všichni rozumně uváží a přijmou.“³⁸

Je třeba připomenout, že v dnešní době už není k dispozici pouze možnost výhradní péče jednoho rodiče, ale přibyla také možnost společné a střídavé péče o dítě, která tak otevřela prostor novým možnostem, jak pečovat a vychovávat dítě po rozvodu manželství. Nakonec už jen poznámka, že je důležité, aby rodiče společně s rozvodem ukončili všechny konflikty a dále se snažili zachovávat si alespoň určitý neutrální vztah, který je pro dítě vždy lepší než pokračující neshody a nepřátelství.

³⁸ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha : Grada, 2002. s. 54.

3 Práce s dětmi z rozvedených rodin

Jak už bylo uvedeno v předchozích kapitolách, když se rodiče rozvádí a nemohou se dohodnout na věcech týkajících se dítěte jako je např. otázka, jak často se bude dítě stýkat s druhým rodičem, s kým bude bydlet, nastupuje zde sociální pracovník (kolizní opatrovník), který hájí práva dítěte. Jeho úkolem je sepsat návrh na určení výchovy a péče o dítě po rozvodu. Účelem je vlastně informovat soud o okolnostech týkajících se dítěte a přispět tak k dobrému vyřešení otázek, na kterých se rodiče nejsou schopni dohodnout. Kolizní opatrovník tedy zastupuje první skupinu zařízení, se kterými dítě přichází do styku při rozvodu rodičů. Může svojí prací přispět k snadnějšímu průběhu rozvodového řízení, které nebude mít jeho zásluhou tak negativní dopad na dítě.

Je tu však skupina zařízení, jejíž cílem je naslouchat dětem a pomáhat jim ve vyrovnání se s pocity, které souvisejí s obdobím rozvodu jejich rodičů. Jedná se především o poradny, dětské kliniky, telefonické linky, terapeutické dětské skupiny a v neposlední řadě také o školní a výchovné poradce. I když v těchto zařízeních sociální pracovnice přímo nefigurují, je nutné představit i tento typ práce s dětmi. Je pro děti důležitá a přínosná a každá sociální pracovnice vystupující v roli kolizního opatrovníka by měla mít přehled o službách, které tato zařízení poskytují. Kolizní opatrovníci se při své práci určitě setkávají s dětmi, kterým mohou služby těchto zařízení doporučit a napomoci tak dětem lépe se vyrovnat s jejich situací. Z tohoto důvodu budou v dalších dvou kapitolách stručně popsány individuální poradenství a práci s dětmi ve skupinách.

3.1 Individuální poradenství

Tento typ poradenství je vhodný pro děti, které nechtějí pracovat ve skupině a raději své problémy probírají s dospělým člověkem o samotě.

Hned na začátku je pro děti důležité ujištění poradce, že vše, co mu sdělí, se nedozví nikdo jiný, pokud nebude samo chtít. Práce s dítětem se liší podle účelu schůzky, potřeb dítěte a samozřejmě i zkušenostech poradce. Poradenství pro děti s rozvedenými rodiči se soustřeďuje prioritně na pocity dítěte vztahující se k rozchodu rodičů, následným situacím a mnohým jiným problémům na to navazujících. Je zde velmi důležité, aby dítě mělo

k poradci důvěru. „Na krátkou dobu se tak dětem dostává soukromého prostoru a příležitosti k hlasitému uvažování o traumatech, jež prožívají. V ohnisku pozornosti je zejména přítomnost a současné pocity. Je-li to důležité, nejsou opomíjené ani minulé vztahy. Děti musí věřit, že setkání s poradcem nevyústí v jiné změny, než pro jaké se sami rozhodnou.“³⁹

Ve chvíli, kdy děti dostanou možnost hovořit o svých problémech a vědí, že jim někdo naslouchá, často se stává, že začnou na věci pohlížet jinak a i jejich sebedůvěra se zvyšuje. V knize Heater Smith: Děti a rozvod se uvádí, že schůzky při individuální terapii trvají 50-60 minut v závislosti na věku dítěte. Nejčastěji se plánují 4 schůzky, které se konají po vyučování. Na začátku první schůzky se poradci krátce setkají s rodičem v přítomnosti dítěte a na konci posledního setkání pozvou opět na několik minut i rodiče, ale nesdělí jim žádné informace, které ze setkání s dítětem vyplynuly. Při individuálních sezeních používají poradci více metod práce s dětmi. U mladších dětí se jedná o hru, převážně na bázi třetího objektu. U starších dětí se používá modelování, kreslení a nacvičování běžných situací.

Je dobré napomoci dítěti uvědomit si, že může nechat rodiče, aby si vyřešili svoje problémy a ono že se může soustředit na vlastní starosti. Často se také pracuje se vztekem dítěte, které má možnost ho vybit na vhodném a bezpečném místě a nikomu tak neublížit.

„Každý poradce by měl být obeznámen s reakcemi dítěte na ztrátu blízké osoby a měl by také znát teorie vytváření mezilidských vazeb. Zcela zásadní jsou znalosti o vývoji dítěte, neboť děti různých věkových skupin vykazují různou úroveň chápání a vyznačují se odlišnými reakcemi. Je také důležité vědět, jak děti nepřímo vyjadřují své pocity. Některé děti mohou svůj neklid dávat najevo svým chováním nebo psychosomatickými poruchami, jiné reagují na smutek a ztrátu depresemi. Poradce musí být zběhlý v aktivním naslouchání a ve verbální i neverbální komunikaci s dětmi.“⁴⁰ Musí umět obratně ukončit každou schůzku a zejména tu poslední tak, aby v dítěti zůstal dobrý pocit. Konec setkání musí být citlivý a předem avizovaný, aby ho dítě nevnímalo jako další ztrátu.

³⁹ SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha : Portál, 2004. s. 103.

⁴⁰ SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha : Portál, 2004. s. 106.

3.2 Práce v dětských skupinách

Způsob práce s dětmi ve skupinách, které mají zkušenost s rozvodem rodičů, je poměrně nový. Tak, jak bude zde popsán, probíhá ve Velké Británii, ale předpokládám, že v České republice bude postaven na podobném principu. Ve skupinách se pracuje se stejnými pocity a souvislostmi jako při individuálním poradenství a i zde platí pro práci s dětmi stejná pravidla. „Ve skupinách nacházejí děti podporu a porozumění a také příležitost ke vzájemné pomoci. Mají zde také příležitost podělit se o své myšlenky a hovořit o událostech, které se staly třeba před několika lety, ale pomyšlení na ně je dosud trápí.“⁴¹ Hodně velkou pomocí je zde pro děti i fakt, že se ocitají v kolektivu dětí se stejným problémem a stejnými pocity. Dítě si tak uvědomuje, že není samo, koho tato stresující událost potkala. Děti se setkávají jedenkrát týdně v odpoledních hodinách a skupinu tvoří maximálně 6 dětí přibližně stejného věku a schůzky trvají hodinu a čtvrt. Podle počtu dětí jsou ve skupině jeden nebo dva vedoucí.

Při prvním setkání se děti a vedoucí vzájemně seznámí a vysvětlí si cíle a smysl skupiny. Cílem první schůzky je navození uvolnění a důvěry, čemuž napomáhá slíbení si mlčenlivosti a různá cvičení. Předmětem druhé schůzky jsou činnosti, při nichž děti sdělují své pocity. Třetí setkání je zaměřené na vztek a námětem čtvrtého setkání je pohled do budoucnosti, kdy se děti zamýšlí nad světlejšími stránkami své situace a uvědomují si, jakým způsobem se změnily jejich pocity. Děti přehrávají situace, které je mohou potkat, a o kterých zatím nevědí, jak by je řešily (např. jak říci mamince, aby přede mnou nemluvila špatně o tatínkovi?). Toto poslední setkání končí diskusí a na závěrečných 10 minut jsou pozváni rodiče, kdy jim je poděkováno za to, že dětem umožnili setkávání ve skupině.

U skupinové a individuální práce s dětmi z rozvedených rodin se dá celkem jednoduše poznat, zda práce s nimi byla přínosná a užitečná. Některé znaky této úspěšnosti jsou krátkodobé a některé dlouhodobé. Takovým hodně viditelným znakem je znovunalezené sebevědomí a zlepšená schopnost pozitivně se vyrovnávat s různými situacemi. To vše se odráží ve zlepšení prospěchu, schopnosti najít si nové přátele a navrácení se k činnosti, které děti bavily nebo nalezením nových koníčků. Obecně se má za to, že se tyto děti z větší pravděpodobnosti neocitnou mezi těmi, které považují rozchod rodičů za doživotní trest. V mnoha případech tato práce napomůže i tomu, že děti nejsou tak náchylné ke sklouzávání

⁴¹ SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha : Portál, 2004. s. 92.

k patologickým jevům jako jsou například drogová závislost, alkoholismus, gamblerství, prostituce, záškoláctví, šikana a agrese.

V ČR individuální terapie s dětmi, které mají potíže se zvládnutím rozvodové a porozvodové situace probíhá v rodinných poradnách nebo poradnách pro mezilidské vztahy. Tato terapie se stává součástí poradenského a terapeutického vedení rodin v krizi. Zpravidla se pracuje rovněž s některým z rodičů. Mimo rodinné poradny a poradny pro mezilidské vztahy probíhá individuální terapie rovněž v některých pedagogicko psychologických poradnách (např. PPP Nymburk, PPP Ústí nad Orlicí). Tam kde se tato terapie neprovádí, odesílají děti právě do již zmíněných rodinných poraden. Terapie s dětmi je někdy prováděna ve střediscích pro mládež jako například Trigon v Klíčově a poradenských centrech např. Trialog v Brně. Z dostupných informací nelze zcela jasně vyvodit, zda na všech těchto zařízeních probíhá také terapie skupinová.

Pro ilustraci zde vkládám seznam rodinných⁴² a pedagogicko psychologických poraden⁴³ v Jihočeském kraji.

Rodinné poradny

České Budějovice	Nádražní 47 370 01 České Budějovice	Tel.: 387 438 703
Jindřichův Hradec	Česká 1175 377 11 Jindřichův Hradec	Tel.: 384 361 567
Písek	nábř. 1. máje 2259 397 01 Písek	Tel.: 382 214 312
Prachatice	Soumarská 367 383 01 Prachatice	Tel.: 0338/21 127
Strakonice	Pod Hradem 9 386 01 Strakonice	Tel.: 383 334 252
Tábor	Klokotská 744 390 01 Tábor	Tel.: 381 252 714

Pedagogicko psychologické poradny

PPP České Budějovice	Nerudova 59, 370 01 České Budějovice	Tel. 387 314 503
PPP Český Krumlov	Špičák 114, 381 01 Český Krumlov	Tel. 380 711 505
PPP Dačice	Komenského 7, 380 01 Dačice	Tel. 384 425 537
PPP Jindřichův Hradec	Sládkova 319/II., 377 01 Jindřichův Hradec	Tel. 384 361 560
PPP Jindřichův Hradec	Janderova 147, 377 01 Jindřichův Hradec	Tel. 384 350 333
PPP Písek	Erbenova 722, 397 01 Písek	Tel. 382 213 387
PPP Prachatice	Zlatá stezka 245, 383 01 Prachatice	Tel. 388 318 914
PPP Strakonice	Chelčického 555, 386 01 Strakonice	Tel. 383 321 704

⁴² <http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?back=/pomoc/poradna.php&doc=204>

⁴³ http://www.edu.cz/portal/page?_pageid=95,13816&_dad=portal&_schema=PORTAL&&instance_id=1283

PPP Tábor	Vančurova 2904, 390 02 Tábor	Tel. 381 252 851
PPP Třeboň	Svobody 1018, 379 01 Třeboň	Tel. 384 721 931
PPP České Budějovice	Kněžská 72/21, 370 01 České Budějovice	Tel. 386 357 361
PPP Blatná	tř. T. G. Masaryka 520, 388 01 Blatná	Tel. 383 421 339
PPP Vodňany	Jiráskova 116, 389 01 Vodňany	Tel. 383 384 966

4 Rozvodová terapie

Začátky a rozvoj rozvodové a porozvodové terapie se datují do šedesátých až sedmdesátých let v anglosaských zemích a od konce osmdesátých let také v České republice.

Cílem těchto terapií je poskytnout klientům odbornou pomoc s cílem zmírnit rozvodové ztráty, strádání a v neposlední řadě také důsledky rozvodu. Tato terapeutická činnost se často přičleňuje k manželskému poradenství, ale někdy je samostatně označována jako rozvodové poradenství. Vychází z předpokladu, že rozvod není událost, ale jedná se o dlouhodobější proces. Počátek je v uvažování manželů o rozvodu a končí v době ustálení životního stylu. Rozvod jako proces se podle knihy Stanislava Kratochvíla: *Manželská terapie* skládá ze dvou stádií, a to stádium rozhodování a stádium restrukturace. Stádium restrukturace se ještě člení na pět dílčích procesů, a to rozvod emocionální, právní, ekonomický, rodičovský a společenský. Toto stádium končí nezávislostí na bývalém partnerovi a na rozvedeném manželství.

V této práci budeme rozdělovat časový úsek kolem rozvodu, kdy manželé často potřebují poradenskou a terapeutickou pomoc na období předrozvodové, rozvodové a porozvodové.

4.1 Terapie v předrozvodovém období

„Cílem porad či terapie v tomto období je dosažení promyšleného, odpovědného rozhodnutí, zda se mají manželé snažit disharmonické manželství udržovat, nebo ne. V tomto období je ještě možnost dosáhnout toho, aby nedošlo k podání návrhu na rozvod, nebo aby byl ukvapeně podaný návrh vzat zpět.“⁴⁴ Terapeut se většinou snaží zmapovat příčiny, které manželé považují za důvody k rozvodu svého manželství. Je možné, že se jedná pouze o dočasné důvody, které se objevily v určité krizové situaci a po jejich odeznění se může dát vše opět do pořádku. Je také dobré zjistit, zda manžele k rozvodu netlačí někdo z jejich okolí a oni přicházejí spíše proto, že se tomu nedokáží postavit, než z důvodu, že znají objektivní příčiny k rozvodu a mají na rozvodu vlastní zájem.

Také je třeba manžele předem upozornit, jaký dopad bude mít rozvod na jejich děti. Poukázat na to, že rozvod má negativní vlivy, ale že po rozvodu dochází také k určitému

⁴⁴ KRATOCHVÍL, S. *Manželská terapie*. Praha : Portál, 2000. s. 201.

uvolnění situace, což v některých případech může mít na dítě i pozitivní vliv. „Plaňava (1989) charakterizuje předrozvodové období jako protražovanou manželskou krizi s narůstajícím rozvodovým potenciálem. Pozoruje se výrazný pokles až vymizení spolupráce v instrumentálních oblastech včetně hospodaření s penězi, vytrácení se intimity včetně sexu a opakující se destruktivní hádky nebo dlouhotrvající nepřátelské mlčení. Ruší se manželská solidarita i rodičovské spojenectví ve vztahu k dětem. Každý z rodičů si utváří vlastní vztahy s dítětem. Začíná rozhodování o rozvodu.“⁴⁵

4.2 Rozvodové období

V tomto období již došlo k definitivnímu rozhodnutí o rozvodu. Terapeut pomáhá rozvádějícím se manželům zvládat jejich emoce. Vede je k tomu, aby řešili problémy spojené s rozvodem kooperativně, co nejvýhodněji pro obě strany, a především s maximálním ohledem na děti.

Dostávají se pocity lítosti, smutku, viny a vzteku. Důležitou funkcí terapie je objasnění a řešení citových problémů takovým způsobem, aby nezasahovaly do řešení věcných problémů. Máme tím na mysli, už tak často zmiňovanou, úpravu péče a výchovy dítěte po rozvodu a také třeba majetkové vypořádání. Terapeut se snaží rozvádějícím se manželům naznačit, jakým způsobem by měli postupovat, aby se rozvod co nejméně dotkl jejich dětí. Popisuje, s jakými reakcemi dětí se mohou setkat a jak na ně reagovat.

4.3 Porozvodové období

„V tomto období je cílem terapie, aby došlo ke stabilizaci a dosažení samostatného životního stylu. Je potřebné zvládnout nové situace, které přineslo zrušení manželství, i přetrvávající emoce a případné neurotické nebo depresivní reakce, které mohou mít tendenci k fixování.“⁴⁶ Rozvedený člověk má většinou obavy z toho, že si již nenajde nového partnera (pokud ho tedy neměl už před rozvodem). Mnoho stresových situací je spojeno s pokračujícím společným bydlením rozvedených manželů a ty jsou třeba řešit.

⁴⁵ KRATOCHVÍL, S. *Manželská terapie*. Praha : Portál, 2000. s. 204.

⁴⁶ KRATOCHVÍL, S. *Manželská terapie*. Praha : Portál, 2000. s. 206.

Rodiče, který nemá dítě ve výhradní péči, může vysoce frustrovat omezený styk s dítětem a nemožnost častějších návštěv, než je stanoveno soudem, když si to druhý rodič nepřeje nebo dokonce pokud brání ve styku i v určený čas. V porozvodové terapii se zpravidla pracuje s manželem, který po rozvodu více trpí, na kterého více doléhají důsledky rozvodu a s tím, který se stará o děti. V rozvodové terapii se jako úspěšné ukazují skupinové terapie, jejichž cílem je oddělení od partnera, oddělení skončeného manželství od nadále pokračujícího rodičovství a dosažení nového uspokojujícího samostatného způsobu života.

Závěr

V poslední době se zvyšuje počet rozvodů a tím se problematika rozvodu stala velice aktuální. Možná i proto došlo v roce 1998 k novelizaci Zákona o rodině, kde i paragrafy týkající se rozvodu doznaly velkých změn. Nemám v úmyslu se zde o těchto změnách dlouze rozepisovat, protože to jsem již udělala v samostatné kapitole této práce. Jenom si dovolím připomenout, že se jednalo především o rozdělení rozvodového procesu na část opatrovnického řízení a rozvodového řízení, možnost dohody rodičů a tím i urychlení rozvodu a zmírnění dopadu následků rozvodu na dítě a v neposlední řadě rovněž možnost střídavé a společné péče o dítě po rozvodu manželství. Je sice pravda, že varianta střídavé a společné péče není ještě u nás příliš využívána, ale to se může během let ještě změnit. Je to typ porozvodové péče, který je stále ještě nový. Domnívám se, že je to spojené rovněž s tím, že je přece jen málo manželských párů, kteří se rozcházejí bez konfliktů a dokáží řešit věci týkající se rozvodu konstruktivně, což je pro domluvu na společné nebo střídavé péči nezbytné.

Za dob našich prarodičů bylo uzavření manželství bráno jako svátost a boží požehnání a jeho zrušení nebylo tak jednoduché a rychlé jako dnes. V dnešní době je rozvod manželství brán skoro jako něco normálního a všedního, něco co potká téměř každého. Pokud manželé splňují všechny zákonné podmínky a jsou schopni se dohodnout, může rozvodové řízení trvat jen pár týdnů a to i v případě, že jsou v manželství děti. Na druhou stranu, pokud rodiče nejsou schopni se dohodnout kdo bude pečovat o dítě a jaké bude platit výživné, začíná čas výčitek, urážek, ovlivňování, podplácení dítěte a v nejhorším případě popouzení dítěte proti druhému rodiči. V takových případech se dítě stává jakýmsi rukojmím svých rodičů. Dítě nechápe co se kolem děje a je pro něj těžké pochopit proč se najednou maminka a tatínek nemají rádi. Období rozvodu je pro dítě velmi obtížné, o to více když nemá od rodičů správné informace o situaci v rodině. Proto je třeba, aby dítě bylo od rodičů informováno o situaci v rodině, aby bylo ujistěno, že i když se rodiče rozcházejí neznamená to, že ho mají méně rádi. Rodiče se musí vyvarovat házení špíny jeden na druhého, popouzení dítěte proti druhému, bránění ve styku, lhaní a dalším věcem, které se neblaze odrážejí na psychice dítěte nebo které by se v budoucnu mohli obrátit proti nim. I když se rozvádějící rodiče vyvarují těchto základních chyb, nikdy to nebude znamenat, že dítě nebude smutné, rozzlobené a že se třeba nezhorší jeho prospěch ve škole. Je zde ale určitá naděje, že tyto stavy nebudou trvat tak dlouho a dítě si následky rozvodu neponese jako věno do budoucího života. I tak dítě čekají obtížné situace spojené s příchodem nového partnera a nevlastních sourozenců.

I když je rozvod pro dítě vždy negativní zkušeností, byla bych nerada, aby v této práci nebylo poukázáno rovněž na situace, kdy je rozvod spojen také s pozitivy a pro dítě i jednoho z rodičů znamená začátek nového a mnohdy lepšího života. Mám na mysli převážně takové situace, kdy bylo dítě druhým rodičem týráno nebo zneužíváno. Rozvod je také určitě dobrým rozhodnutím pokud je jeden z rodičů závislý na alkoholu, drogách, hracích automatech a rodinné soužití je už neudržitelné. Takové prostředí určitě není vhodné pro vývoj dítěte a s rozvodem se dostaví i určitá úleva.

Cíle, které jsem si stanovila v úvodu této práce pokládám z velké míry za úspěšně splněné. Předkládám zde práci, která se zabývá problematikou rozvodu ve vztahu k dítěti z pohledu sociálního pracovníka. Dospěla jsem k názoru, že dítě je při rozvodu tím nejzranitelnějším článkem. Proto je třeba ve chvíli, kdy jsou rodiče mezi sebou na ostří nože a nedokážou se dohodnout, jak se budou dále o své dítě starat, aby zde byl někdo, kdo je schopen posoudit situaci objektivně. Popsala jsem náplň práce kolizního opatrovníka, který při rozvodu v opatrovnickém řízení hájí práva a zájmy dítěte. Úkolem kolizního opatrovníka je získat co nejvíce informací o rodině a vytvořit návrh, ve kterém doporučuje jednoho z rodičů jako vhodnějšího pro výchovu a péči o dítě po rozvodu manželství. Toto rozhodování není vůbec jednoduché, protože stačí malé přehlédnutí závažného ukazatele a může být v některém případě, v důsledku této chyby, ohrožen vývoj dítěte nebo dokonce jeho život. Dospěla jsem k přesvědčení, že je velmi důležité, aby kolizní opatrovníci měli dostatek času pro odůvodnění svého rozhodnutí. Tato skutečnost je v dnešní době, kdy se rozvodovost manželství rapidně zvyšuje, opomíjena. Kolizní opatrovníci jsou ve většině případů zavaleni prací a to může mít vliv na kvalitu jejich práce. Protože jsem měla možnost seznámit se s prací kolizních opatrovníků osobně, jsem přesvědčena, že toto povolání je velmi náročné, spojené s velkou zodpovědností a mnoha úskalími a problémy. Po dokončení této práce jsem dospěla k přesvědčení, že každá sociální pracovnice, která vystupuje jako kolizní opatrovník musí být profesionálem se znalostí psychologie, zejména dětské psychologie a komunikace s dítětem. Jednání s dospělými (rodiči) a dětmi, kteří se nacházejí většinou v ne zrovna dobrém psychickém rozpoložení, si tuto dovednost určitě vyžaduje.

Uvedla jsem základní rámec toho, co by měl každý sociální pracovník, vystupující v roli kolizního opatrovníka, vědět o dítěti, které se vyrovnává s rozvodem rodičů. V případě, že si toto vše dokáže uvědomit, bude lépe chápat pocity dítěte a bude tak moci zvolit správný přístup při jednání s ním. Podle mého názoru je toto první krůček k tomu, aby dobře rozhodl o tom, koho z rodičů navrhne jako vhodnějšího pro další výchovu a život dítěte.

V této práci jsem také poukázala na možnosti práce s dětmi z rozvádějících se rodin. Popsala jsem zde individuální poradenství a skupinovou terapii. Podařilo se mi zjistit, že v Jihočeském kraji fungují rodinné poradny, poradny pro mezilidské vztahy a pedagogicko-psychologické poradny, které se tomuto typu pomoci dětem věnují. Z dostupných informací se mi ale nepodařilo dohledat, zda v těchto konkrétních zařízeních provádějí také skupinovou terapii s dětmi, které se ocitají ve složité životní situaci z důvodu rozvodu svých rodičů.

Myslím si, že je velice dobré, že i u nás v ČR se pomalu zvyšuje počet zařízení, kde se věnují dětem, které se vyrovnávají s pocity a problémy spojenými s rozvodem jejich rodičů. Zastávám ten názor, že tyto zařízení určitým způsobem suplují roli rodičů. Odborníci se zde snaží dětem vysvětlit co se děje v rodině, že jejich pocity nejsou nic špatného a nenormálního, snaží se jim ukázat, že na to nejsou sami a pomáhají jim vyrovnat se z jejich situací.

Ve své práci jsem se zabývala problémem rozvodu ve vztahu k dítěti a ze získaných informací jsem dospěla k názoru, že toto téma zabírá široké spektrum problémů. Domnívám se že jsem dostala svého cíle a vypracovala jsem přehledný text, který případným zájemcům o problematiku rozvodu, v souvislosti s prací kolizního opatrovníka a vztahu k dítěti, poskytne dostačující základní informace a uvede je do této problematiky.

Seznam literatury

- 1) BAKALÁŘ, E. *Nové pohledy na rozvodovou tematiku*. Praha : MPSV ČR, 1993.
ISBN 80-85529-06-8
- 2) HOLUB, M., NOVÁ, H. *Zákon o rodině a předpisy související*. Praha : Linde, 2002.
ISBN 80-7201-362-9
- 3) CHODĚRA, O. *Partnerství, manželství a paragrafy*. Praha : Grada, 2002.
ISBN 80-247-0217-7
- 4) KRATOCHVÍL, S. *Manželská terapie*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-332-3.
- 5) LENGEROVÁ, J. *Rozvod! Rozvod!*. Praha : Road, 1992. ISBN 80-85385-04-X
- 6) MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizová situace v rodině očima dítěte*. Praha : Grada, 2002. ISBN 80-247-0332-7.
- 7) MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči*. Praha : H+H, 1992. ISBN 80-85467-53-4.
- 8) PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny*. Brno : nakladatelství Doplněk, 2000.
ISBN 80-7239-039-2.
- 9) PRŮCHOVÁ, B. *Slušný rozvod*. Brno : Era, 2002. ISBN 80-86517-25-X.
- 10) SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-906-2.
- 11) WARSHAK, R. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha : Portál, 1996.
ISBN 80-7178-089-8.
- 12) WARSHAK, R. *Rozvodové jedy*. Praha : Triton, 2003. ISBN 80-7254-439-X.
- 13) WINTEROVÁ, A. *Občanský soudní řád*. Praha : Linde, 2005. ISBN 80-7201-551-6.

- 14) EDLOVÁ, V. *Problematika rozvodu manželství a úpravy péče o dítě z pohledu sociálního pracovníka*. Domažlice 2003. Absolventská práce. Vyšší odborná škola, Obchodní akademie a Střední zdravotnická škola v Domažlicích. Vedoucí práce L. Fořtová.

Abstrakt

EDLOVÁ, V. *Problematika rozvodu manželství ve vztahu k dítěti z pohledu sociálního pracovníka*. České Budějovice 2006. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce L. Zapletalová.

Klíčové pojmy: rozvod, rozvodové řízení, opatrovnické řízení, kolizní opatrovník, návrh na výchovu a výživu nezletilého dítěte po rozvodu manželství, rozvodová terapie, porozvodová péče.

Práce se zabývá problematikou rozvodu manželství a jeho dopadu na dítě. Práce popisuje právní úpravu a průběh rozvodu manželství, náplň práce kolizního opatrovníka a druhy porozvodové péče. Dále se zabývá reakcemi dětí na rozvod. Popisuje změny v chování, v emocích. Zaměřuje se na následky rozvodu, problémy s přijetím nového partnera a nevlastních sourozenců. V této práci jsou také uvedena doporučení pro rozvádějící se rodiče a přání dětí k rodičům při rozvodu. Obsahuje rovněž popis práce s dětmi vyrovnávajícími se s rozvodem rodičů v individuálním poradenství a při práci ve skupinách a je také věnována rozvodové terapii.

Abstract

Divorce problems considering children from social worker's point of view.

Key terms: divorce, divorce proceeding, curatorial proceeding, collisional guardian, proposal for education and living of underage child after divorce, divorce therapy, after-divorce care

The essay deals with divorce problems and their impact on children. There is defined regulation and divorce history, collisional guardian's job description and categories of after-divorce care. It furthermore deals with children's response to the divorce. It details changes in behaviour, emotion. In focus are divorce consequences, problems with acceptance of new parents' partner and half-siblings. In the essay are mentioned both recommendations for divorced parents and children's wishes to their parents. There is included how to work with children who need to cope with their parents' divorce, by individual counselling and by work in groups.